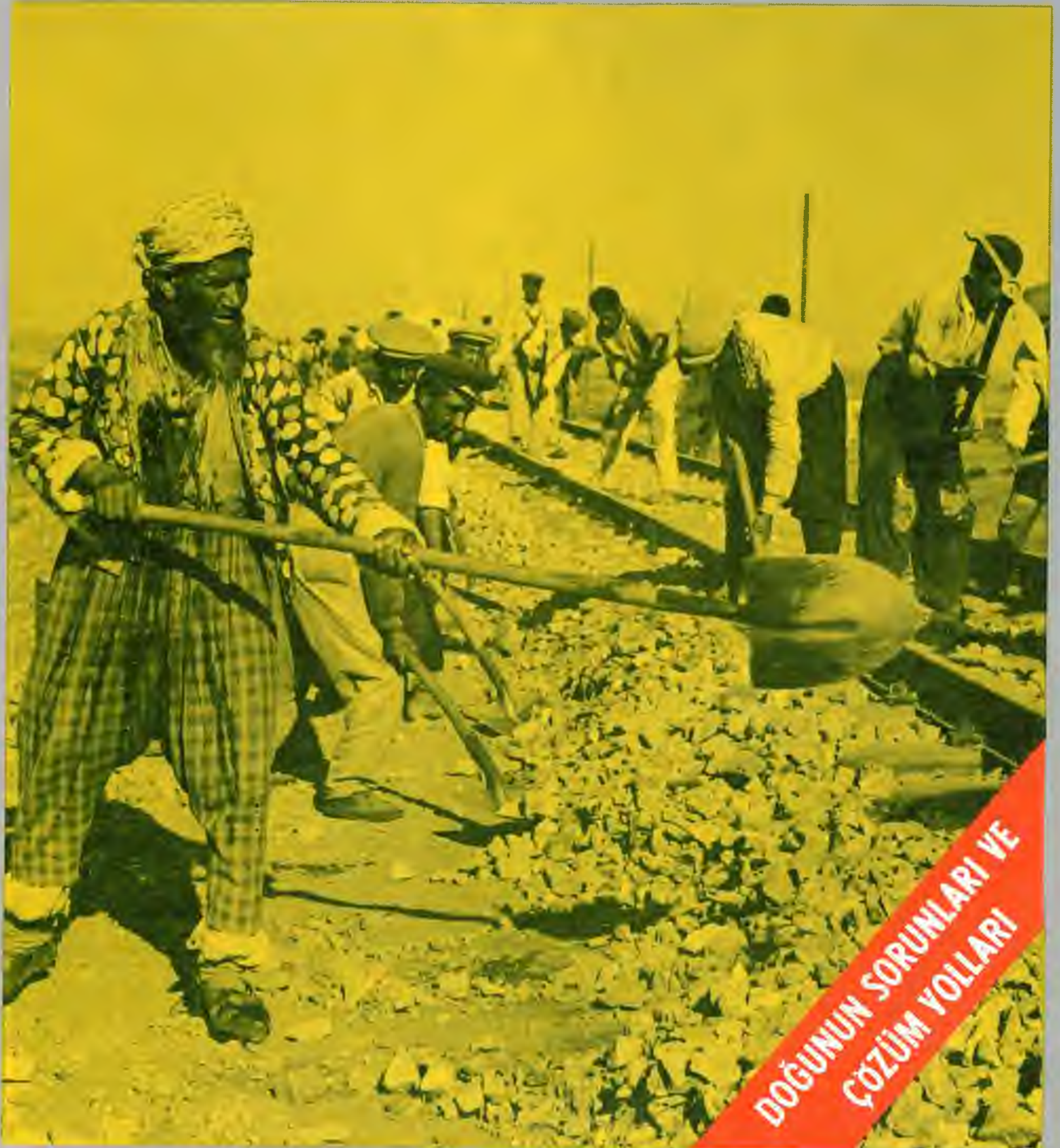
Türk-İş

SAYI: 96

TÜRKİYE
İŞÇİ
SENDİKALARI
KONFEDERASYONU

Türk-İş

AYLIK DERGİ

ŞUBAT
1971

YIL : 8
SAYI : 96

FİATI : 250 Krş.
BİR YILLIK
ABONE : 25.00 TL.

Türk-İş adına sahibi
SEYFİ DEMİRSOY

Yazı Işleri Müdürü
ÜLKÜ ARMAN

Fotoğraflar
Şehir Fotoğraf Ajansı
ADNAN HASKOKAR

Adres :
Türk-İş Genel
Merkezi
Bayındır Sokak No. 8
ANKARA
Telefon : 17 91 36

- Türk-İş Dergisi Basın Ahlâk Yasasına uyar.
- Türk-İş Basın ve Halkla Münasebetler Merkezi tarafından hazırlanan Türk-İş Dergisinin bu sayısı, Ankara'da BAŞNUR Matbaasında dizilmiş, tertiplenmiş ve basılmış; klişeler, Doğan Klişede yapılmıştır.

SUNUŞ

Saygıdeğer
Türk - İş Okuru,

Şubat ayı başlarında, Türk ekonomisini yakından ilgilendiren bir grev hazırlığı vardı. Türk-İş'e bağlı Petrol-İş Sendikası, yabancı petrol şirketlerinde çalışmakta olan üyeleri adına yürüttüğü toplu sözleşme görüşmelerinde olumlu sonuç sağlayamamış ve grev kararı almıştı. Yeraltı servetlerimizin, özellikle petrollerimizin, ulusumuzun çıkarları ön plânda tutularak kesin bir şekle bağlanması görüşünü yıllardır savunan Türk İşçi Hareketi, bu grevle görüşünü kamuoyuna bir kere daha duyurma fırsatını elde etmiş, yabancı petrol şirketlerinin tutum'arını açıklığa kavuşturmuştur.

Kendi çıkarları uğruna, milli menfaatlerimizi ve başta Anayasamız olmak üzere yasalarımızın Türk işçilerine tanıdığı hakları çiğneyen yabancı petrol şirketleri, Türkiye'de sürdürmekte oldukları petrol hakimiyetlerini fütursuzca devam ettirme görüşünden vazgeçmeyeceklerini ilân etmişlerdir. Bu tutumlarıdır ki, Petrol-İş Sendikasını greve zorlamış ve Şubat ayı başlarında grev yapılmıştır.

Ancak sendikanın yürüttüğü grev «Milli güvenliğimizi bozucu» nitelikte görüldüğü için Hükümet tarafından ertelenmiş, aradan geçen günlerde de işveren, sendika isteklerini kabul ettiğini bildirerek anlaşma sağlanmıştır.

Dergimizin bu sayısında, Petrol-İş'in grevi ile ilgili geniş bir yazımızı bulacaksınız. Ayrıca Türk-İş'e bağlı çeşitli kuruluşların Şubat ayı içinde uyguladıkları grevleri de okuyabilirsiniz.

★

Şubat ayı içinde, imzalanan toplu sözleşme ve bazı sendikalarımızın Yönetim Kurulu toplantılarından sonra yayınladıkları bildiriler dergimizde yer almaktadır. Yurt ve işçi sorunları üzerinde görüşlerini açıklayan sendika Yönetim Kurulları, özellikle artan huzursuzluk ve hayat pahalılığı üzerinde durmaktadırlar.

★

Geçen sayımızda yayınladığımız «Sendikalar Hukuku» yazımızın son kısmını bu sayımızda okuyabilirsiniz.

Bu sayımızda ayrıca, Doğu Anadolu'nun sorunlarını ele alan ve ilgi ile izleyeceğiniz bir yazımızı bulacaksınız. Doğu Anadolu'yu her yönü ile inceleyen bu yazımız, geniş bir araştırmanın mahsulüdür.

Saygılarımızla

Yurtta

Üç yabancı petrol şirketinde grev...

PETROL - İŞ SENDİKASININ UYGULADIĞI GREV HÜKÛMET TARAFINDAN ERTELENDİ VE DAHA SONRA ANLAŞMAYA VARILDI..

İSMAİL TOPKAR
Basın toplantısında konuşuyor

Şubat ayı başlarında, Türk ekonomisine büyük etkisi olabilecek bir grev hazırlığı vardı. Petrol-İş Sendikası, yabancı petrol şirketleri ile sürdürdüğü toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmaya varamamış ve son çare olarak greve gitmeğe karar vermişti.

İşkolu seviyesinde yapılan bu görüşmelerde, yabancı petrol şirketleri, işçi ve memurlara karşı giriştikleri kanunsuz davranışlardan başka, ücret konusunda da sendika isteklerini kabul etmeyeceklerini bildirmeleri üzerine grev kararı alındı.

İSMAİL TOPKAR'IN BASIN TOPLANTISI

Grev 4 Şubat günü, Esenboğa ve Yeşilköy hava limanı ikmal servislerinde başladı. Aynı gün Sendika Genel Başkanı İsmail Topkar Türk-İş Genel Merkezinde bir basın toplantısı düzenledi ve grev nedenleriyle, işverenin bu konudaki tutumunu açıkladı.

Yeraltı servetlerimizin yurdumuzda büyük bir önem taşıdığını, bir yandan gittikçe kötüye giden ekonomik durum, öbür yandan sayısı hergün biraz daha artan işsizlerin yarattığı istihdam sorunu karşısında, yeraltı servetlerimizin, özellikle petrollermizin işletme yöntemleri ile bundan sağlanmakta olan kazancın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dikkati çeken Topkar daha sonra şöyle ded:i

«Bilindiği üzere, dış ticaretimiz açık vermekte ve bu açık gittikçe büyümektedir. Dış ticaret açığını yaratan faktörler içinde petrol de önemli bir yer işgal etmektedir. Meselâ, 1969 yılında petrol ithalâtı için harcadığımız döviz miktarı 61 milyon dolardır.

Petrol çağımızın vazgeçilmez ihtiyacıdır ve taşıdığı önem her geçen gün biraz daha artmaktadır. Ne var ki, dünyaca belirli olan bu büyük şirketler tarafından hazırlanan ve uygulanan petrol politikası, petrole sahip ülkelerden birçoğunun bu zenginlikten yeterince yararlanmasını engellemektedir. Yurdumuz için ise, durum daha da kötüdür. Yabancı petrol şirketleri, yurdumuzda petrol arama ve üretim çalışmalarını, kendi politikalarına uygun şekilde kısıtlamakta, çeşitli arama imtiyazları ile petrol sahalarını kapayarak, milli petrol şirketimizin arama yapmasını da engellemektedirler. Yabancı petrol şirketleri her yıl dışarıya büyük ölçüde kâr transfer ederek kazançlarını da yurt dışına gönderebilmektedirler.

Yurdumuzun dört yanında bulunan ülkeler birer petrol üreticisi olarak bilinmek-

PETROL İŞÇİLERİ GREVDE
Yabancı şirketlerde istismar edilenler...

Petrol - İş'in 3 yabancı petrol şirketinde başlattığı grevde bir işçi grev gözcülüğü yapıyor.

tedirler. Zengin petrol yatakları arasında kalan yurdumuzda zengin petrol kaynakları bulunmadığını düşünmek dahi mümkün değildir. Nitekim, yapılan jeolojik araştırmalar bu bakımdan olumlu sonuçlar vermektedir. Ancak, yürürlükteki yasalar ve bu yasalar uyarınca yabancı şirketlere tanınan imtiyazlar, bu zenginlikten yararlanmamızı ciddi olarak engellemekte, yabancı şirketler de Türkiye'yi bir petrol üreten ülke olarak değil, bir petrol pazarı olarak görmeyi kendi çıkarlarına uygun buldukları için, bu durumu devam ettirmektedirler.»

Petrol-İş Genel Başkanı, son yıllarda petrol üreticisi ülkelerin de gerçekleri görmeye başladığını ve aldıkları çeşitli tedbirlerle, kendi çıkarlarını korumaya yöneldiklerini, Türkiye için de artık bu yola başvurulmasının kaçınılmaz bir zorunluk bulunduğunu belirtti, yabancı petrol şirketlerinin çalışmalarının, yarattığı istihdam hacmi bakımından da incelendiğinde, karşılaşılacak sonucun pek farklı olmadığını şöyleyerek şöyle dedi :

«İşsizliğin yaygın bir halde ve ekonomik olduğu kadar, sosyal bir sorun da teşkil ettiği ülkemizde, bütün ekonomik faaliyetlerin bir iş alanı yaratması gereği vardır. Nitekim bu gerçeğin ve gereğin ışığında hareket eden milli şirketlerimiz, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ile Petrol Ofisi, çalıştırdıkları işçi sayısını her yıl biraz daha artırmakta ve bu suretle istihdam hacmi yaratmaktadırlar. Buna karşı, yabancı petrol şirketleri, tamamen kendi çıkarlarını gözeterek, yeni istihdam hacmi yaratmak bir yana, çalıştırdıkları işçi ve memur sayısını azaltarak, işsizliği sinsice körüklemektedirler. Mobil Oil, Shell ve BP. şirketleri yurdumuzda petrol pazarının % 72' sine sahip bulunmaktadırlar. Bu şirketlerin sondaj, petrol arama, rafinaj ve pazarlama işleri için çalıştırdığı işçi sayısı ise 2500 dür. Buna karşı, pazarın % 28'ini elinde tutan TPAO ve Petrol Ofisi 11.000 yurttaşa iş alanı sağlamaktadır. Bu rakamlar da yabancı petrol şirketlerinin yurdumuzda iş hacmi yaratmak bakımından hiçbir yarar sağlamadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Yine yabancı şirketler, Türklerin yapacağı işlerden birçoğunu yabancılara yaptırmakta ve bu da yurt dışına para kaçırmanın bir başka yolunu teşkil etmektedir. Yasalarımıza göre, Türklerin yapabileceği işleri yabancıların yapması yasaktır. Ancak bu şirketler, bu yasağı da dinlememekte ve bildiklerince hareket etmekte bir sakınca görmemektedirler. Bu konuda yetkilileri bir kere daha uyarıyor ve bu çeşit işlerde çalıştırılan yabancıların çalışma izinlerinin derhal iptal edilmesini diliyoruz.

Yabancı şirketler, dünyanın en ileri otomasyon uygulayan ülkelerini de aşarak, Türk işçi ve memurlarını birer makine haline getirerek ezme çabası içine girmiş, buna paralel olarak da işçilerin Anayasal haklarını ortadan kaldırmak için çeşitli yasa dışı oyunlar uygulamaya başlamışlardır.

Bu oyunlardan sonuncusu ise, Anayasamızın 46 ve 47'inci maddeleriyle çalışanlara tanı-

nan sendikalaşma ve toplu sözleşme, grev yapma haklarını ortadan kaldırmaya yönelmiştir. Başta Mobil-Oil olmak üzere, Shell ve BP. şirketlerince girişilen bu harekete göre, istihdam edilen işçiler gruplara bölünmekte ve her bir grup, belli işi belli bir ücret karşılığında yapan müstakil üniteler sayılmaktadır. Bu üniteler, yabancı şirketlere uygulamada fiilen bağlı oldukları halde, hür sendikalılaşma, sosyal güvenlik, toplu sözleşme gibi vazgeçilmez hakların muhatabı olarak yabancı şirketler bir işveren durumunda değildir. Bu nedenle, işçiler her türlü sosyal güvenlik haklarından, toplu sözleşme ve grev yapma haklarından mahrum hâle getirilmek istenmektedir.»

Petrol-İş Genel Başkanı İsmail Topkar, basın toplantısında yaptığı açıklamasında, yabancı petrol şirketlerinin, yurdumuza ekonomik bakımdan zarar veren ve milli petrol arama çalışmalarımızı baltalayan otomasyonu en aşırı şekilde uyguladıklarını ve böylece işsizliği artırarak, Türk işçisini her türlü haktan yoksun hale getirmeyi amaç edindiklerini de söyledi. Topkar, Türkiye'nin artık kendi çıkarlarına sahip çıkmasının bugün için değil, geleceği düşünerek, gelecek kuşakların mutluluğu için konuya el atılması gerektiğini de kaydetti ve daha sonra şöyle dedi :

«Bağımsızlıklarına yeni yeni kavuşan ülkeler bile ulusal çıkarlarını koruyacak en ciddi tedbirleri almaktan çekinmezlerken, bizim, bu konularda halâ azimsiz ve boynu eğik kalmamız, en hafif tabiriyle, akıl almaz bir vurdum duymazlık olarak nitelenebilir.

Başta iktidarı ve muhalefetiyle bütün siyasal partileri üniversiteleri, ilgili bakanlıkları ve diğer bütün yetkilileri derhal bu konuya eğilmeye ve petrol kanununu süratle yeniden ele almaya çağırıyoruz. Petrol kanunu yeniden düzenlenirken, ulusal çıkarlarımız kayıtsız ve şartsız ön plânda tutulmalı ve yurdumuz için en hayati sorun olan istihdam konusunda ciddi tedbirler getirilerek, işsizliğin kısmen de olsa azaltılması mutlaka hedef ittihaz olunmalıdır.

Bir yandan petrol kanunu değiştirilirken, öbür yandan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, petrol arama ve rafinaj hizmetleri bakımından teknolojik araçlarla teçhiz edilmelidir. Esefle ifade edelim ki, kuruluş kanunu bulunmayan ve 2.500.000.— TL. sı sermaye ile ülke hizmetinde çabalayan Petrol Ofisi Genel Müdürlüğü politik bir müessese olarak kullanılmakta ve her iktidar zamanında ciddi bir şekil verilmeksizin güçsüz halde tutulmaktadır. Petrol Ofisi ülkemiz çapında hizmete yönelebilecek bir kuruluş kanununa ve reorganizasyona tabi tutularak mali yönden süratle takviye edilmelidir.»

Topkar, Türk-İş'in 24 ilkesi arasında yer alan, petrollerimiz ve madenlerimizin devlet eliyle işletilmesi hakkında, Türk İşçi Hareketinin elinden gelen çabayı sarfedeceğini, petrol kanunu değişikliğinin gerçekleşmesini sağlayacağını da belirtti ve **«Petrol-İş Sendikası, bu konuda en önemli görevi yüklenmiş bir işçi kuruluşu olarak, sorumluluğunun bütün gereklerini yerine getirmeye kararlıdır»** dedi.

Petrol-İş Genel Başkanı, daha sonra yabancı petrol şirketlerinde alınan grev kararları hakkında da açıklamalarda bulunarak şöyle dedi :

«Yabancı petrol şirketleriyle işkolu seviyesinde yapılan toplu sözleşme görüşmeleri, bu şirketlerin sadece kendi çıkarlarını düşünmeleri ve çalıştırdıkları işçi ve memurlara karşı giriştikleri yasa dışı tutum yüzünden olumsuz sonuçlanmış ve grev kararı alınmıştır.

Türk ekonomisini geniş ölçüde etkileyecek olan grevimiz iki kademede geliştirilecektir.»

«İlk kademede, Akdeniz, Ege, Marmara ve İstanbul ile Karadeniz şeridi ve İç Anadolu bölgelerimizi içine alacak şekilde, pazarlama, depolama, satış faaliyetleri tamamen durdurulmuştur.

Bunun arkasından, başlatılacak ikinci kademede ise, arama, sondaj, rafinaj çalışmaları tamamen durdurulmuş olacaktır.

Grev sırasında, biricik varlığımız olan yüce ordumuzun Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri yakıt ve sair petrol muş-

GREVLER NEREDE BAŞLADI

va ikmal servislerinde) Pan American, SAS, KLM, Swissair, EL-AL, JAT, LOD, Atlantis, Balair, Lufthansa, PIA, TAPSO, CAL, SABENA, DLH, BEA, Suudî Arabistan Hava Yolları, Alitalia, Air France, Aeroflot, MALEV, OCH, AUA, Irak Air, AVA, QANTAS.

3 Mobil Oil, Shell, BP şirketlerinin Ege denizi şerit hattı petrol depolama vesair müştakları ile bölge müdürlükleri ve pazarlama servisleri.

3 Mobil Oil, Shell, BP şirketlerinin Akdeniz şerit hattı petrol depolama vesair pazarlama servisleri.

4 Mobil Oil, Shell, BP şirketlerinin Marmara içi, İstanbul ve Kocaeli hinterlandı, bütün depolama ve pazarlama satış müdürlükleri.

5 Mobil Oil, Shell, BP şirketlerinin bütün İç Anadolu, Ankara bölge merkez binaları pazarlama servislerinin tümünde.

6 Mobil Oil Genel Müdürlüğü, Harbiye Shell ve Mobil Gaz'ın bütün yurt satıhındaki tesis pazarlama ve satış depolarında.

Bakanlık... Kurulu... tedbirle... görüştü...

...Direnişlere işgallere, ... ağır hapis ve pa... ngören tedbirler kab... amento'ya sevkedile...

3 YABANCI PETROL ŞİRKETİNDE GREV BAŞLADI

ETKİSİ NE OLABİLİR

• Türkiye'de akaryakıt ihtiyacının %69'unu üç şirket karşılamaktadır. Bu bakımdan akaryakıtla çalışan motorlu araçların %69'u faaliyetini durduracaktır.

• [illegible]

• [illegible]

• Diyarbakır, Batman İskenderun arasında [illegible]

3 YABANCI PETROL ŞİRKETİNDE GREV

Milliyet gazetesinin kupürü

MOBİL - OİL MERKEZİNDE GREVCİ GÖZCÜLER

Başarıya doğru

takları ihtiyacı her an ve her yerde sendikamız üyeleri tarafından derhal sağlanacak ve bu suretle herhangi bir sıkıntıya düşülmesi kesinlikle önlenecektir.

Temennimiz, TPAO ve Petrol Ofis'in bu grev sırasında çalışmalarını milli çıkarlarımıza en uygun şekilde genişletmeleri ve olanaklarını, yurdumuzun petrol pazarını ele geçirme yönünden değerlendirmeleridir.

Türkiye Petrol-İş Sendikası, milli petrol politikası tesbiti ve uygulanmasının sağlanması yolunda elinden gelen her çabayı göstermeye ne kadar kararlıysa, bu grevi de mensuplarımızın her türlü istismarını sona erdirinceye kadar sürdürmek için o kadar kararlıdır.

Anayasa ve rejime sıkı sıkıya bağlı olan Türkiye Petrol-İş Sendikası, grev sırasında yasaların çizdiği sınırlar içinde kalacak ama haklarını kullanma yolunda da en ufak bir fedakârlık dahi etmeyecektir. Grevimizin sakin geçmesi için bütün tedbirler alınmıştır. Ancak, bu tedbirlerin işleyebilmesi için kanuni haklarımıza en ufak bir müdahalede bulunmaması da vazgeçilmez bir koşuldur.

Bünyesinde yer almaktan şeref duyduğumuz Türk-İş de grevimizi sonuna kadar üyesi

Petrol grevi 30 gün ertelendi

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)

GREV ERTELENİYOR

Millî güvenlik nedeniyle?.,

bütün kuruluşlarla birlikte destekleyeceğini belirtmiştir.

Bu grev, başta Türk-İş olmak üzere, Petrol-İş, Türk İşçi Hareketi tarafından mutlaka ulusumuzun çıkarları da gözetilerek başarıya ulaştırılacaktır.»

GREV İLAN EDİLEN YERLER

Petrol-İş Sendikasının yabancı petrol şirketlerinde uyguladığı grev, Esenboğa ve Yeşilköy hava limanı ikmal servislerinde 27 yabancı hava şirketi, Mobil-Oil, Shell, BP. şirketlerinin Ege denizi şerit hattı petrol depolama ve sair müştaları ile bölge müdürlükleri ve pazarlama servisleri, aynı şirketlerin Akdeniz şerit hattı, Marmara içi İstanbul ve Kocaeli hinterlantı bütün depolama ve pazarlama tesis müdürlükleri, iç Anadolu, Ankara bölge merkez binaları pazarlama servislerinin tümünde, Shell Genel Müdürlük binasında, Mobil-Oil Genel Müdürlüğünde, BP. Genel Müdürlüğünde ve Mobilgazın bütün yurt sathındaki tesis, pazarlama ve satış mağazalarında başladı.

GREVLER ERTELENİYOR

119 işyerinde başlayan grev ancak bir gün sürdü ve Bakanlar Kurulu 5 Şubat günü grevleri «Milli güveniği bozucu» nitelikte görerek 30 gün erteledi. Bu sürpriz bir karardı ve yabancı petrol şirketlerinin milli güvenliğimizle nasıl bir ilişki içinde olduklarını anlamak çok güçtü.

Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç aynı gün bir demeç vererek, Hükümetin aldığı erteleme kararının millet olarak onur kırıcı ve milli menfaatlerimize de aykırı bulunduğunu söyledi ve «yabancı petrol şirketlerinin ülkemizde sürdürdüğü petrol hakimiyetini koruma amacını taşımaktadır» dedi.

Tunç demecinde şöyle diyordu:

«Üyemiz Petrol-İş Sendikası tarafından dün yabancı petrol şirketlerinde başlattığı grev Türk işçi hareketinin bir bakıma Ekonomik istiklâlini yapmağa çalıştığı belli başlı sorunlardan birinin savunması olmaktadır. Türkiye de yıllardan beri yabancı petrol şirketleri ile yaptığımız mücadelenin ve savunduğumuz ilkelerin haklılığı bu grevle bir kez daha anlaşılmıştır.

Kendi çıkarları uğruna Milli menfaat ve haysiyetimize sırt çeviren yabancı petrol şirketleri başta Anayasamız olmak üzere Yasalarımızın Türk İşçilerine tanıdığı tüm hakları çiğnemekte tereddüt gös-

termemektedir.

Yabancı petrol şirketlerinin Türkiye'de sürdürdüğü petrol hakimiyeti millî menfaatimize ters düşmektedir. Yeraltı servetlerimizin yurt ekonomisindeki önemini yıllardır savunan işçi hareketi petrollerimizi, ulusumuzun çıkarları ön planda tutularak kesin bir şekle bağlamağa kararlıdır. Bu konuda başta siyasi partilerimiz olmak üzere üniversite ve diğer kuruluşları Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını yaratacak petrol savaşımıza çağırıyoruz.

Bugün için Türkiye'nin belli başlı sorunu halini alan bu konu ulusal çıkarlarımız ve yabancı petrol şirketlerinin kanunlarımızı hiçe sayan tutumuna son vermesi yönünden kaçınılmaz bir görev olmaktadır.

Gerçek durum bu iken Hükümetin aldığı erteleme kararı ise ülkemiz gerçeklerine uymaması bir yana onur kırıcı ve endişe vericidir. Çünki grev memleketin milli güvenliğini tehlikeye düşürücü görüldüğü için ertelenmektedir. Hükümetin kararına göre memleketin millî güvenliği yabancı petrol şirketlerinin elinde bulunmaktadır. Biz bu görüşe kat'iyetle katılmıyoruz. Yurdun milli güvenliği gibi bütün ulusun üzerinde titrediği bir konunun yabancı petrol şirketlerinin elinde olmasına imkan yoktur. Olsa olsa bu karar yabancı petrol şirketlerini himaye maksadıyle alınmış bir karar olarak nitelenir.

Hükümetin onur kırıcı bir karar olarak verdiği bu kararı Danıştay nezdinde itiraz ederek durduracağız. Öyle ümit ediyoruz ki ulus olarak Hükümetin aldığı erteleme kararı ile kırılan milli onurumuzu yüce Danıştay iade edecektir.

Ne acıdır ki 1966 yılında milli petrol müesseselerimizde 93 gün uygulanan bir grev ayni Hükümet tarafından millî güvenlizi bozucu nitelikte bulunmadığı için ertelenmemişti. Demek oluyor ki ismi üstünde millî petrol müesseselerimizde ki bir grev millî güvenliğimizi bozucu nitelikte bulunmuyor, yabancı petrol şirketlerinde uygulanan bir grev ise millî güvenliğimizi bozucu nitelikte bulunuyor. Böyle durumda ekonomik bağımsızlıktan, siyasi bağımsızlıktan herhalde söz edilemez. Türk İşçi Hareketi ülkemizin hertürlü siyasi ve ekonomik baskılarla mücadeleyi ve bağımsızlığı sağlama uğrunda kararlılığını gösterecektir.»

HALİL TUNÇ
Türk - İş Genel Sekreteri

17 GÜN SONRA...

Grevin hükümet tarafından ertelenmesinden 17 gün sonra, aralıksız devam eden görüşmeler olumlu sonuç verdi ve Petrol-İş Sendikası yabancı petrol şirketleriyle anlaşmaya vararak protokol imzalandı.

İşçi haklarının tam olarak alındığı bu anlaşmadan sonra bir demeç veren Türk-İş Genel Sekreteri, «**bu başarılı sonuçta en büyük şeref payı, tam bir dayanışma içinde ve bilinçle sendikalarının etrafından toplanan petrol işçilerinindir**» dedi.

Yeraltı servetlerimizin ulusal bir dava olduğuna da dikkati çeken Tunç, dünyada petrol savaşının yeni gelişmeler kaydettiği bir dönemde, petrollerimizin üzerine titremenin ve ulusal çıkarlarımıza en uygun şekilde işletilmesi için gerekli tedbirleri gün geçirmeden almamız gerektiğini savundu ve daha sonra şöyle dedi:

> «Türk-İş'in 24 İlkesi arasında yer alan, yeraltı servetlerinin millileştirilmesi ve devlet eliyle işletilmesini öngören görüşün ışığında açtığımız mücadele herşeye rağmen yürüyecektir. Yabancı petrol şirketleriyle, toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmamız, bu şirketlerin yeraltı servetlerimizin yanısıra bir de emeği sömürmelerini önlemiştir. Ancak, yeraltı kaynaklarımız, özellikle petrollerimizin sömürülmesini önlemek ulusal bir görevidir. Bu görevimize sonuna kadar devam kararındayız.»

DİĞER GREVLER

Şubat ayı içinde Petrol-İş'ten başka, Türk-İş'e bağlı dört kuruluş daha grev hareketi içindeydi. Tümtis, Teksif, Metal-İş ve Türkiye Gazeteciler Sendikasının yürüttüğü bu grevlerde işçi büyük bir dayanışma içinde idi.

TÜMTİS GREVİ

Türkiye Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası (Tümtis) nın Ocak ayı içinde başlattığı Adana Belediyesindeki grev Şubat ayı başlarında sonuçlandı 310 üye yeni haklar elde etti.

22 gün devam eden grevden sonra işçi yevmiyeleri 5 lira arttı, yemek ücretleri ile diğer sosyal yardımlar konusunda da yeni ayarlamalar yapıldı.

TEKSİF GREVİ

18 Ocak'ta İstanbul'da 22 işyerinde başlayan Teksif Sendikasının grevi de Şubat başında sona erdi. 7600 işçinin katıldığı grevin başarı ile sonuçlanmasından sonra bir demeç veren Teksif Sendi-

TEKSİFİN BAŞARILI GREVİ

İşçi gücünü bir kere daha gösterdi

kası Mali Sekreteri İbrahim Yalçınoğlu, **«Sendikamızın 22 işyerinde başlattığı grev halkın da desteği ile olumlu sonuçlanmıştır. Bu grevden daha güçlü çıktık ve işçi sendikasına olan itimadını daha da arttırmıştır»** dedi.

İmzalanan sözleşme ile işçilere ilk yıl 8 lira, ikinci yıl da 7 lira olmak üzere 15 lira zam alındı, çocuk parası artırıldı, yılda bir maaş tutarında ikramiye verilmesi ve diğer sosyal yardımlar kabul edildi.

METAL-İŞ SENDİKASININ GREVİ

Türkiye Metal-İş Federasyonuna bağlı Ankara Metal-İş Sendikası Elsan işyeri ile bir süreden beri yürüttüğü toplu sözleşme görüşmelerinde olumlu sonuç alamadığı için 10 Şubat'ta grev uygulamasına geçti.

Ücret zammı, yemek parası, asgari ücret, kıdem tazminatı ile ihbar önelleri gibi konularda işverenle anlaşamayan sendika, bu işyerindeki bütün işçilerin katıldığı grevi büyük bir başarı ile yürüttü. Şubat ayı sona ererken, işverenle bir anlaşma henüz sağlanamamıştı.

DÜNYA GAZETESİNDE TGS'NİN GREVİ

Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) Şubat ayı ortalarında İstanbul «DÜNYA» gazetesinde 8,5 saat süren bir grev yaptı.

Sabah saat 7'de başlayan grev, 15.30'a kadar devam etti ve işverenin sendika isteklerini kabul ettiğini bildirmesi üzerine de sona erdi.

İmzalanan protokole göre, işçi ücretlerine yüzde 20-30 oranında zam yapıldı, yılda yarım maaş tutarında ikramiye ve yine yarım maaş tutarında izin gideri verilmesi kabul edildi.

8,5 saat süren grev sırasında, Türkiye Gazeteciler Sendikasına mensup üyeler, Dünya gazetesinin önüne pankartlarla geldiler ve işverenin tutumunu yerdiler. Greve sendikalı bütün üyeler katıldı.

PETROL-İŞ'İN GEMLİK GREVİ

Türkiye petrol, Kimya ve Atom İşçileri Sendikası (PETROL-İŞ) nın Gemlik Viskoz sanayiinde 108 gün devam eden grevi, işveren Sümerbank Genel Müdürlüğü ile anlaşmaya varılması sonucu sona erdi.

Varılan anlaşmaya göre, 1 Şubat 1971 den itibaren 60 kuruş, 1 Aralık 1971 den sonra da 60 kuruş olmak üzere 120 kuruş saat ücretlerine zam yapıldı.

Sözleşme, sendika isteklerinin başında yer alan, iş güvenliği, sağlık tedbirleri ve diğer sosyal haklar konusunda da ileri hükümler getirdi.

Petrol-İş Sendikası ile Sümerbank Genel Müdürlüğü arasındaki bu sözleşmeden 555 işçi yararlandı.

DÜNYA GAZETESİNDE GREV

8,5 saatte sona erdi

Sözleşmeler

4 Sendika sözleşme yaptı

Çimse-İş Sendikasının Darıca Çimento Fabrikası ile Ocak ayında başlayan toplu sözleşme görüşmeleri Şubat'ta sona erdi. İmzalanan sözleşmeye göre, asgari saat ücreti 300 kuruş olarak tespit edildi, Ekim ayından itibaren de 105 kuruş, 1971 Ekim'e kadar da 65 kuruş seyyanen zam yapılması kabul edildi.

Sözleşmeye göre, 1 Ekim 1970' ten itibaren her yılın ilk günü, Çimse-İş üyelerinin saat ücretlerine 2 kuruş kıdem zammı ve yılda verilmekte olan ikramiyenin 90 günlük yövmiyeden hesap edilmesi kararlaştırıldı. Sözleşme, sosyal haklar konusunda da yeni hükümler getirdi.

AĞAÇ-İŞ SENDİKASININ YAPTIĞI SÖZLEŞME

Ağaç-İş Sendikası, Hendek'te kurulu bulunan Tamsan ile iki yıl süreli bir sözleşme imzaladı.

200 işçinin yararlandığı bu sözleşmeye göre, günlük ücretler 5 lira arttırıldı, yılda iki maaş tutarında ikramiye, 2 lira yemek ücreti ve diğer sosyal haklar, hakların verilmesi kabul edildi.

TEKSİF BURSADA 4 İŞYERİ İLE ANLAŞTI

Türkiye Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası (Teksif) Şubat ayı içinde Bursa'da bulunan dört fabrika ile sözleşme yaptı.

Turlon, İpek-İş, Makara Sentetik ve Orhan Ete işyerleri ile yapılan sözleşmeye göre iki bin işçinin, ücreti yüzde 25 oranında arttırıldı, sosyal yardımlarda da yeni hükümler elde edildi.

AR-İŞ SENDİKASI TRT İLE SÖZLEŞME YAPTI

Türkiye Müzisyenler Sendikası (AR-İŞ) ile TRT arasında işkolu düzeyinde toplu iş sözleşmesi 25 Şubatta imzalandı.

Bu sözleşmeyle, Ar-İş üyesi bulunan Türk ve Batı Müziği ses ve saz sanatçılarına asgari ücret garantisi verildi, yeni sosyal haklar sağlandı ve sanatçıların seans ücretleri arttırıldı.

TES - İŞ FEDERASYONU YÖNETİM KURULU ÜYELERİ SENDİKA YÖNETİCİLERİYLE

İşçi hareketi

Türk-İş'e bağlı üç kuruluşun Yönetim Kurulu toplandı

Şubat ayı içinde Türk-İş'e bağlı çeşitli kuruluşların Yönetim Kurulları toplandı, yurt ve işçi sorunları üzerindeki görüşlerini kamuoyuna birer bildiri ile duyurdu.

TES-İŞ FEDERASYONU YÖNETİM KURULU

Tes-İş Federasyonu Yönetim Kurulu beş gün devam eden toplantıları sonunda 2 Şubat'ta bir bildiri yayınladı. Bu bildiride şöyle deniyordu:

«1 — Günlük olaylar halin gelen anarşinin içine, işçi topluluğunu da katarak rejim üzerinde son kozlarını oynamak isteyen gafillerin yanısıra, şimdi de Maliye Bakanlığı sonucu tehlikeli bir oyunun içine girmiş, bu oyuna da kamu kesimi işverenleri yardımcı olmaya başlamışlardır.

657 sayılı Kanuna 1327 sayılı Kanunla getirilen geçici 18 nci madde; işçi statüsünde çalışmakla beraber, fiilen ifa ettikleri görevin Devlet memuru görevi niteliği taşıyanların, talepleri halinde memur statüsüne geçirilebileceklerini öngördüğü halde, Maliye Bakanlığının bir süre önce bütün kamu kuruluşlarına gönderdiği tamim ile işçilerin tamamı rızası alınmadan memur statüsüne intibak ettirilmeye başlanmıştır. Bunu kabul etmeyen işçilere de, iş akidlerinin fesh edileceği tehditleri savrulmuştur.

Aslında yapıları müsait olan kamu kesimi işverenlerinin, Maliye Bakanlığının bu konudaki sakat tutumunu kendilerine destek almaları ile telafisi mümkün olmayan sonuçların doğmasına zemin hazırlayacak tehlikeli bir tatbikatın içine girmişlerdir.

Kanunların işçi saydığı kişileri, baskı ve tehdit yoluyla memur statüsüne geçirmek, ateşle oynamak kadar tehlikelidir. Türk sendikacılarının hukuk düzenine bağ-

lılığı, karşısındakilerin aynı düzene aykırı yoldaki ısrarlı hareketleri sebebiyle bir anda terk edilebilir ki, bunun ne gibi sonuçlar yaratacağını da kestirmek mümkün olamaz.

Ekonomik politikası karma sis temi öngören bir Hükümetin, Devlet kesiminde çalışanların tümünü memur yapma, yani Devlet kesimindeki işgücünü devletleştirme çabasının, savunulan ekonomik görüşle de bağdaşması imkânsızdır.

Bu sakat davranıştan süratle vazgeçilmediği takdirde anarşistlerin sokağa dökmeyi başaramadığı işçi topluluğunu, Maliye Bakanlığı ve kamu kesimi işverenleri sokağa dökecektir.

İlgilileri bu konuda son defa uyarmayı görev saymaktayız.

2 — Kamu kesiminde çalışan işçilerin büyük bir kısmı, veresiye çalıştırılır durumunda olup, aylarca ücretlerini alamamaktadır.

İhtiyaç duyulan işgücü, yapılacak işler, malî kaynaklar ve yıllık bütçesi belli olan bir kamu kuruluşunun, nakit veya tahsisat yokluğundan bahisle işçi ücretlerini ödememesi, plânlı bir çalışma döneminde izah edilemez.

Bir aylık bütçesini zor denkleştiren işçilere, aylarca ücret ödememekle çektirilen ıstırap, ne sosyal hukuk devleti esprisine, ne insan hakları kurallarına ve ne de sosyal adalet anlayışına yakışmaz.

İşverenler, plânlı bir harcama içinde hareket etmedikçe, malî imkânları çarçur ettikçe biriken işçi öfkesinin önüne geçmeye sendikacıların da gücü yetmeyebilir.

3 — Kamu kesiminde kurulu işyerlerinde; Genel Müdürlüklerle Bölge Müdürlükleri, Bölge Müdürlükleri ile şubeler arasında bağlar kopuktur. Federasyonumuzun muhatap olduğu Devlet Su İşleri, Türkiye Elektrik Kurumu, Yol-Su-Elektrik, İETT, ESHOT, EGO Genel Müdürlükleri ile Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Direktörlüğünde herhangi bir konuda 8 ayda cevap alındığı vakidir.

Kendilerine fevkalâde yetki ve görev verilen işverenler, imkânlarla mücehhez kılındıkları halde belli bir çalışma düzenine sahip değillerdir. Yönetici kadrolarına kadar gelenlerin çoğu vasıfsız, organizasyon son derece bozuktur.

Üzüntüyle belirtmek isteriz ki; işçi haklarını kıskanan ve eskiden maaşları kadar yan gelirleri olup, personel kanunu ile bunlardan mahrum kalan işverenler ve vekilleri, işçilerin toplu sözleşme hakları karşısında direnmekle hırslarını tatmin edeceklerini zannetmektedirler.

Özellikle 20 milyar lira sermayeli Türkiye'nin en büyük kamu kuruluşu Türkiye Elektrik Kurumunda ,işveren durumundaki kişiler koltuk kavgasındadırlar. Herbiri, yeni kurulan bu Kurumda, daha yüksek bir makam kapabilmenin, daha önde olabilmenin yarışı içinde bulunmaktan, işçi haklarıyla uğraşacak zaman bulamamaktadırlar.

Kendilerine tevdi edilmiş yetki ve sorumlulukları kullanma yeteneğinden mahrum olmaları nedeniyle, müzakere masasında kabul ettikleri konularda dahi ihtilâf çıkarmayı sorumluluktan kurtulma bahanesi olarak kabul eden bu işveren ve vekilleri, Yargıtayca kesin karara bağlanmış haklarımız karşısında da direnmeyi görevleri arasında saymaktadırlar.

Yönetim Kurulumuz; şimdiye kadar işverenlere karşı izlenen ve çalışma barışının korunması istikametindeki iyiniyetli davranışın, karşılık görmediği ilk plânda terk edilmesine ittifakla karar vermiştir. Bu konuda yapılması gereken her türlü hareket için İcra Kuruluna tam yetki tanınmıştır.

4 — Ülkemizin içinde bulunduğu siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel sahalardaki bunalım üzerinde de duran Yönetim Kurulumuz; bütün huzursuzlukların temelinde ekonomik ve siyasal sebeblerin yattığında fikir birliğine varmıştır. Ne var ki; son zamanlarda şiddetini arttıran anarşi olaylarının tek nedenini ekonomik ve siyasal sebeblere bağlamak da hatalı bir davranış olur. İnkâr edilemeyecek bir gerçek de, aşırı uçların rejim üzerinde kumar oynadıklarıdır.

Türkiye'de rejime sahip çıkan kuruluşlar da, rejimi yok etmek isteyenler de Anayasa'dan bahsetmekte ve Anayasayı kendilerine göre yorumlamaktadırlar.

Anayasamızın 2 nci maddesi: «Türkiye Cumhuriyeti insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir» hükmünü getirmiştir. Bundan da anlaşılacağı gibi, anarşistlerin Anayasaya sığınmaları ve hareketleri için o'nu destek almaları mümkün değildir. Dinamit lokumları ile mes'eleleri çözmeye çalışmak, sabotaj hareketleri ile hak aramak, hukuk devleti olma esprisiyle bağdaşmayacağı gibi, demokratik anlayışla da kabili telif değildir.

İşçilerimiz, hassasiyetle bu çirkin hareketleri takip etmektedir. Kendisine yapılan saldırılar karşısında dahi soğukkanlı kalmasını bilen işçilerimizin, hangi noktada sabırlarının taşacağını kestirmek de güçtür.

Üst kuruluşumuz Türk-İş'in prensipleri ve direktifi istikametinde TES-İŞ Federasyonuna bağlı 45 bin işçi, rejime sahip çıkma yolunda bir hareket gerektiğinde üzerine düşeni çekinmeden yerine getirecektir.

5 — Yönetim Kurulumuz, parlâmentonun sıkı bir çalışma düzenine girememiş olmasından da üzüntü duymaktadır. Örneğin, 931 sayılı İş Kanunu, Anayasa Mahkemesinin şekil yönünden iptali üzerine 6 aylık süre içinde ele alınamamış ve yürürlükten kalkmıştır. 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, grev ve Lokavt Kanunu tadili de henüz son şeklini almamıştır.

Çeşitli toplantılarda Hükümet sözcüleri tarafından ifade edilen ve aylardan beri ele alınmasını beklediğimiz Tarım İş Kanunu, İşçi Yardımlaşma Kurumu Kanunu, İşsizlik Sigortası Kanunu vs. konularda esaslı bir çalışma yapılmadığını görmekteyiz. Parlâmentomuzun, kişisel çekişmelerden sür'atle uzaklaşmasını ve kendisine ümit bağlayan yurttaşların sorunlarına

GENEL - İŞ SENDİKASI YÖNETİM KURULU TOPLANTI HALİNDE

bir an önce eğilmesini temenni ediyoruz.

6 — İşçilere toplu sözleşmelerle getirilen ücret artışları, durmadan yükselen hayat pahalılığı nedeniyle kısa zaman etkisini kaybetmektedir. Fiyat kontrolunun yapılamayışı, çeşitli vergilerin birbirini kovalaması, son günlerde para basılmasına verilen hız, çalışanlar topluluğunu tedirgin etmektedir.

Bütün siyasi kuruluşların, birbirlerinin hatalarından siyasi çıkar sağlama hevesinden sıyrılmalarını ve yurt çıkarları için hiç olmazsa bir asgari müşterek birleşmelerini temenni etmekteyiz.»

GENEL-İŞ YÖNETİM KURULU TOPLANDI

Türkiye Genel Hizmetler İşçileri Sendikası (Genel-İş) Yönetim Kurulu Ocak ayının son günlerinde yaptığı toplantısı sonunda bir bildiri yayınladı, sosyal, ekonomik ve diğer konular üzerinde görüşünü açıkladı.

Ülkemizin büyük bir huzursuzluk içinde olduğu, bu huzursuzluğun, sosyal ve ekonomik dengesizliğin bir sonucu meydana geldiği kaydedilen bildiride şöyle deniyor :

«Ülkemizi bir baştan ötekine kaplıyan huzursuzluğun temelinde, ekonomik nedenlerin ve sosyal dengesizliğin bulunduğu bunalım ve dengesizliğin başlıca sorumluları ise yönetimi ellerinde tutanlarla, bu yönetime demokratik kurallar içinde karşı çıkmıyanlardır. İnancımız odurki çağ dışı yönetim ve göze batar hale geçen oportünist hareketsizlik, ülkemizi, yüz yıllardır sürdürülen mücadele sonucu, ulaştığımız demokratik rejimi kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir.

Bu gün, ülkemizde bir baştan ötekine yabancı şirketlerin madenler ve petrolde kurduğu sömürüyle, ulusal sanayii baltaladığı açıkça ortaya çıkan montaj oyununa engel olmanın, aracının tefecinin kurdukları çıkar çarkında üreticinin ve geniş halk yığınlarının ezilmesini önliyecek tek çıkar yol demokratik sosyalizimdir.

HAYAT YAŞANMAZ HALE GELDİ

Hergün bir yenisi ilân edilen zamlarla dar gelirli işçi köylü ve esnafın ağır olan yaşama mücadelesinin daha da güçleştiği şu günlerde :

Akılcılıktan uzak, bilimsel verilere dayanan ekonomik uygulamanın doğal sonucu olarak alınan son devalüasyon kararının ağır faturası böylece yine geniş halk tabakalarına ödetilmektedir.

ASGARİ ÜCRET AYARLANMALI

Asgari işçi ücretleri yeniden ayarlanmalı. İş yerlerinde bir yandan verimi arttırma bir yandan da ekonomik demokrasinin gereği olarak yönetime, kâra katılması sağlanmalıdır.

BELEDİYELER YASASI ÇIKMALI

Belediye gelirlerini düzenliyen kanun öncelikle çıkarılmalıdır. Ancak kanunun günün şartlarına şehre ve şehirliye hitab edebilecek yönü dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Yönetim Kurulumuz tüm Atatürk'çülerin rejim anlayışlarının aynı safta olduğu inancını taşıdığını ulusumuza duyurmayı da görev bilir.»

ŞEKER-İŞ BAŞKANLAR KURULU TOPLANTISI

Şeker-İş Sendikası Başkanlar Kurulu da 26 Ocak'ta yaptığı Başkanlar Kurulu toplantısından sonra 1 Şubat'ta bir bildiri yayınladı.

Yurdun çeşitli gruplar tarafından büyük bir huzursuzluk ortamına sürüklenmek istenmesinin Atatürk milliyetçiliğine ters düştüğü kaydedilen bildiride, üniversitelerin gereken öğretimi yapamamalarının ileride büyük sorunlar yaratacağı belirtildi ve Türk-İş'e yapılan saldırı kınandı.

Hayat pahalılığı üzerinde de duran Şeker-İş Başkanlar Kurulu bildirisinde şöyle deniyordu :

«Şeker-İş demokratik rejimin devamı, sosyal - ekonomik durumun dar boğazlardan kurtarılması, sabit ve dar gelirliler için taşınılmaz bir yük haline gelen hayat pahalılığının önlenmesi çalışma hayatı ile ilgili kanunların bir an evvel mer'iyete girmesi ve yurtda sulh ve huzurun yaratılması için gerekli tedbirlerin alınması yol ve yönünde hükümeti, parlamentoyu, siyasi partileri ve bütün anayasal kuruluşları ciddi bir iş birliğine ve çabaya davet eder.»

Kaçak işçiler sorunu...

Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, Şubat ayı ortalarında, Federal Almanya'da çalışmakta olan ve «kaçak işçiler» diye adlandırılan, turist pasaportlu işçilerin durumuyla ilgili olarak bir demeç verdi.

Tunç, «yıllardan beri süre gelen bu soruna bir çözüm yolu bulunması gerekiyor ancak bu çözüm yolunun objektif olması ve sorunu temelden halletmesi zorunludur» dedi.

Türk-İş Genel Sekreterinin bu konudaki demeci şöyleydi :

«Federal Almanyaya turist pasaportuyla giderek çalışmakta olan Türk işçilerine karşı Alman makamlarının aldığı tedbirler, son zamanlarda sıklaşmış bulunmaktadır. Yıllardan beri süre gelen bu soruna bir çözüm yolu bulunması gerekiyor. Ancak, bu çözüm yolunun objektif olması ve sorunu temelden halletmesi zorunludur.

Belirli sayıda turist pasaportlu işçiyi ülke dışına çıkarmakla bu sorunun çözümlenebileceği asla iddia edilemez. Bu tutum asıl suçluları bir kenara bırakıp zaten kandırılmış, uzun süredir sömürülmüş olan kişilere yeni bir darbe vurmaktan başka bir anlam taşıyamaz.

Turist işçileri bir ülkeden diğerine kaçıran şebekelerin aslında büyük kârlar sağlayan bir takım örgütler olduğu herkesçe bilinmektedir. Alman ve Türk asıllı kimselerden meydana gelmiş olan bu örgütler, Federal Almanya'da bazı işverenlerle anlaşmış, hatta bazı hallerde de bu örgütler kendileri bazı inşaat firmaları kurmuş ve işçi kiralamak suretiyle faaliyet göstermişlerdir.

Bu tip karanlık işler çeviren örgütlerin uzun süreden beri faaliyet gösterdikleri de ortadadır. Bu güne kadar gerek Türk gerekse Federal Alman Hükümetleri hiç bir ciddi tedbir alma yoluna gitmemişlerdir.

Yıllardan beri bilinen bu örgütlere Federal Almanya'da son yıllara kadar hiç müdahale edilmemiş, ancak işkazası ve buna benzer nedenlerden bir şikâyet doğduğu takdirde ihtar cezası verilmekle yetinilmiştir. Daha sonra ise cüzi bir para cezası verilme yoluna gidilmiştir.

Ancak geçtiğimiz yılın yaz ayları içersinde, Alman Yapı İşçileri Sendikasının hazırlamış olduğu rapor kamuoyunun dikkatini bu olay üzerine çekmiştir. Raporda kaçak olarak çalışan işçilerin sadece yabancı uyruklu işçiler olmadığı belirtilmekte ve bir çok Alman işçisinin de bu şekilde çalıştırıldığı öne sürülmektedir.

Raporda işkazalarına uğrayıp, kaçak çalıştıkları için Sosyal Sigortaların hizmetlerinden faydalanamayıp, mağdur duruma düşen Alman işçilerinden isimle bahis edilmektedir. Alman kamuoyunda büyük yankılar uyandıran bu rapor üzerine Federal Hükümet faaliyete geçmiş ve bu firmaların özellikle beslenme kaynakları olan turist pasaportlu yabancı işçilerin, ülke dışına çıkartılması yolu benimsenmiştir.

Bu tutum ilk başta kolay bir çözüm yolu olarak gözükmekteyse de, turist pasaportuyla işçi kaçıran ve iş bulan örgütler ortadan kaldırılmadıkça, soruna bir çözüm getiremiyecek ve ülke dışına çıkartılanların yerine yenileri gelecektir. Türkiye'de alınacak bazı tedbirlerle bu örgütlerin faaliyetinin önüne geçilse bile bu örgütler Yugoslavyada yürüttükleri faaliyetleri artıracaklardır. Yugoslavya'dan turist pasaportuyla gelip çalışmakta olan Yugoslav işçi sayısının da çok yüksek olduğu göz önünde tutulmalıdır. Geçen yılın Ağustos ayı içersinde 87 Türk işçisinin daha Almanya'dan çıkartılması üzerine, Konfederasyonumuz sayıları 40 bini bulan turist pasaportlu Türk işçilerinin bir kereye mahsus olmak üzere affedilmesi için temaslarını sıklaştırmış ve Alman İşçi Sendikaları Konfederasyonundan (DGB) tam bir destek görmüştür. Daha sonraki haberler, Federal Hükümetin bu affı benimsediği yolunda olmuşsa da Eyalet Hükümetlerinin yaptığı itirazlar bu affın gerçekleşmesinin önüne geçmiştir.

20 inci yüzyılda hala orta çağın esircilik pazarını yürüten bu örgütlerin önüne geçmek tek tutarlı yoldur. Halen turist pasaportuyla çalışan yabancı işçilerin bir kereye mahsus olarak affedilmeleri çeşitli toplulukların insani görevi sayılmak gerekir.

Zaten varını yoğunu Türkiye'de satıp, bu örgütlerin ağına düşmüş olan turist pasaportlu işçiler, ülke dışına sürüldükleri takdirde her şeylerini kaybetmiş olacaklardır. Birçoklarının bu örgütlere gerekli parayı temin etmek için ağır borçlar altına girmiş olduğu da bir gerçektir. Sınır dışı edildikleri takdirde, bir kısmı iş dahi bulamıyacak, iş bulanlar ise, yapmış oldukları borçları asla ödiyemiyeceklerdir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu anlaşmasının 3 üncü maddesinin c bendinde; «Kişilerin, hizmetlerin ve sermayelerin hareket serbestisini engelleyen sınırlamaların kaldırılması» öngörülmektedir. Halen işgücünün serbest hareketi altılar arasında gerçekleştirilmiş durumdadır.

Ortak Pazar'ın «hazırlık döneminden», «geçiş dönemine» giren Türkiye, 1976 yılında «Katma Protokolün» yürürlüğe girmesiyle birlikte serbest işgücü hareketinden faydalanabilecektir. Diğer yandan Türk Hükümeti «Katma Protokolün» öne alınması için çaba sarfetmektedir. «Katma Protokolün» imzalanmasına bir kaç sene kala Ortak Pazar üyesi bir ülke tarafından alınacak katı tedbirler, Türk İşçi Hareketinde AET'na karşı ciddi şüpheler uyandıracaktır.

Büyük bir çoğunlukla Sosyal Demokrat Partisi üyelerinden temsil edilen, Federal Hükümetin daha anlayışlı davranacağını ümit ediyoruz.»

DOĞU'NUN KADERİ

Geri kalmışlığın tipik özelliği

Doğu'nun sorunları ve çözüm yolları...

Bir ülkenin ekonomik yönden farklılıklar arzeden bölgelere sahip olması, dünyanın her yerinde olağan karşılanmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde devlet, bölgeler arasındaki farklılıkları ortadan kaldıracak, hiç değilse, azaltacak tedbirleri alırken; farklılıkların bir uçurum halini aldığı az gelişmiş ülkelerde, çeşitli nedenlerle bu tedbirler alınmamakta ve bunun sonucu olarak bir bölge kalkınırken, diğer bölge ya gerilemekte, hiç değilse aynı durumda kalmaktadır.

Bölgeler arası farklılıkların ortadan kalkmasına engel olan en büyük faktör, özel sektörün yatırımlarını gelişmiş bölgelerde yapmayı tercih etmesidir. Bu çeşit yatırımlar, gelişmiş bölgelerin ekonomik bakımdan güçlenmesini sağlarken, işgücünün de geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere akmasına sebep olmaktadır. Bu durumda, devletin etkili tedbirler alması gerekmektedir. Bunun en güzel örneği, Amerika'nın Tenesse vadisi uygulaması olmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinin en geri kalmış bölgesi olan Tenesse vadisıne özel sektör hiçbir yatırım yapmamıştır. Ancak sendikalar ve basının bu konuda hükümet üzerinde devamlı etki yapması sonucu, devlet burada yoğun bir yatırım çalışmasına girişmiş ve bölge, Amerikanın en gelişmiş bölgelerinden biri haline gelmiştir.

GELİŞMİŞ VE GELİŞMEMİŞ BÖLGE KAVRAMI

Gelişmiş bir bölge, mübadele ekonomisinin hakim olduğu şehirleşme derecesi yüksek olan, kendisine yeter durumdaki küçük yerleşme yerlerinden değil, hareketlilik ve işbölümü derecesi yüksek yerleşme yerlerinden kurulu olan, tarımda toplam nüfusun beşde biri veya daha küçük bir oranın çalıştığı, asıl nüfusu sanayide çalışan bir bölgedir.

Az gelişmiş bir bölge ise, tüketim için üretim yapan, ekonomisi kendine yeter, geleneksel özelliklerin hakim bulunduğu, yaşama düzeyi düşük, fakir bölgedir..

Bir bölgenin gelişmiş olmasında fiziki ve coğrafi şartlar, tarihi rastlantılar devlet müdahalelerinin bir bölgeyi çekici merkez haline getirmesi gibi faktörler rol oynar. Gelişmiş bir veya birden çok bölgenin bulunması ise, başka bölgelerin gelişmesini engelleyebilir. Bu engellemede üstün rekabet şartları, öbür bölgelerin, vasıflı ve genç işgücünü, sermayesini çekmesi gibi nedenler başlıca rolü oynar. Bu gibi durumlarda gelişmemiş bölgenin kaybı, gelişmiş bölgenin kazancından daha fazladır.

Ancak, gelişmiş bir bölgenin varlığı, gelişmemiş bir bölgenin gelişmesini kolaylaştırıcı da olabilir, geri kalmış bölgenin ürettiği bir mala karşı isteği arttırabilir. Bu bölgede yatırım yapılmasına yol açabilir. Geri kalmış bölgedeki gizli işsizleri çekerek, geriye kalan nüfusun tüketim ve hayat seviyesinin yükselmesine imkân verebilir. Ancak bu etkilerin görülebilmesi için, geri kalmış olan bölgenin gelişmiş bölgede talebedilen bir mal üretmesi ve bu malın gelişmiş bölgede rekabet edebilmesi gereklidir.

YURDUMUZDA DURUM

Yurdumuzda, az gelişmiş ülkelerin ortak özelliklerinden biri olan, bölgeler arasında uçurum derecesine varan farklılıklar, yurdumuzun «Doğu» «Batı» diye ikiye ayrılmasına sebep olmuştur.

Doğu Anadolu Bölgesinin diğer bölgelerdeki illerle ortak özellikleri vardır, ancak, bu bölgenin toplumsal, kültürel ve ekonomik yönden kendine özgü bir çok özelliklerinin bulunması. «Doğu Anadolu» diye bir bölgenin varlığını ortaya çıkarmıştır. Türkiye bir doğu sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Ve bunun nedeni ekonomiktir.

Toplumumuz, yakın yıllara gelinceye kadar ekonomik kavramlar etrafında düşünmeğe alışık olmadığı için, özellikle toplumsal ve kültürel unsurlara daha büyük bir dikkat göstermiş, sorunun asıl kaynağı olan ekonomik unsurlar ele alınmamıştır. Alt yapı denilen ekonomik yapının, toplumsal örgütlenme, kültürel ve etnik yapı konularından öne alınması, asıl önemli olan unsura gereken dikka-

tin verilmesi için yapılmış çağrı sayılabilir. Ekonomik yapı kavrandığı taktirde teşhisi kolay olan toplumsal, kültürel ve etnik sorunların bugüne kadar neden süregeldikleri kolayca anlaşılabilir.

YURDUMUZDA ÜÇ BÖLGE VARDIR

Devlet Plânlama Teşkilâtı yaptığı bir araştırma sonucu illeri «gelişmiş«, «yarı gelişmiş ve «az gelişmiş» olarak üç bölüme ayırmıştır.

Devlet Plânlama Teşkilâtınca yapılan sosyo-ekonomik gelişme çalışmalarına göre illerin gelişmişlik göstergelerine göre sıralanışları ve aldıkları endeks değerleri şöyledir :

Gelişmiş Bölge	Endeks Değeri
Ankara	207
İçel	197
İzmir	197
Kocaeli	186
Eskişehir	155
Sakarya	153
Bursa	153
Adana	125
Elâzığ	124
Konya	124
Aydın	121
Bolu	113
Zonguldak	112
Balıkesir	112
Amasya	107
Kayseri	107
Çanakkale	105
Kütahya	105
Manisa	105
Grup Ortalaması	137

Yarı Gelişmiş Bölge	Endeks Değeri
Tekirdağ	103
Burdur	102
Hatay	102
Kırklareli	99
Isparta	99
Edirne	98
Gaziantep	96
Denizli	95
Bilecik	94
Samsun	94
Trabzon	93
Muğla	90
Artvin	87
Antalya	87
Afyonkarahisar	86
Giresun	84
Rize	83
Malatya	83
Uşak	82
Tokat	82
Erzurum	81
Ordu	80
Grup Ortalaması	90

Az Gelişmiş Bölge	Endeks Değeri
Niğde	79
Kastamonu	79
Nevşehir	78
Erzincan	76
Siirt	75
Çorum	75
Ağrı	73
Sivas	72
Çankırı	71
Sinop	70
Maraş	70
Diyarbakır	70
Bitlis	69
Tunceli	66
Kırşehir	66
Kars	66
Yozgat	59
Gümüşhane	57
Mardin	57
Muş	55
Urfa	55
Van	54
Grup Ortalaması	68

Bu sıralanışa göre az gelişmiş illerimizden büyük bir çoğunluğu Doğu Anadolu bölgesinde bulunmaktadır.

Doğu Anadolunun ekonomik yapısının unsurları incelendiğinde, nüfusun yerleşme şekilleri, ulaştırma, üretim çalışmaları üzerinde durmak gerekir. Bu arada eğitim ve sağlık hizmetleri de ele alınmalıdır.

Ekonomik faaliyet üzerinde etkili olan faktörlerin başında tabiat şartları gelir. Tabiat şartlarını (coğrafi mevkii, büyüklük arazi ve şekilleri ve yüksekliği, yer üstü ve yer altı servetleri, ulaşım imkânları) ve iklim şartları (özellikle ısı ve yağışlar) olarak mütalâa etmek gerekir. Bunlara tabiat örtüsü de eklenebilir.

DOĞU ANADOLU'NUN ŞARTLARI

Yer şartları bakımından Kuzeydoğu ve Güneydoğu-Anadolu birbirinden önemli şekilde farklılıklar gösterir. Kuzeydoğu Anadolu Türkiyenin en yüksek ve en dağlık bölgesidir. Ortalama yükseklik bu bölgede hemen hemen 2000 metredir. Güneydoğu Anadoluda ise, İç Anadoludakini hatırlatan yayla düzlükleri çukur bir çanak görüntüsünde olan ve geniş düz araziyi içine alan Diyarbakır havzası, alçalarak Suriye çölüne kavuşan Urfa yaylaları yer almaktadır.

POSOF ÇARŞISI
Doğudaki bir kasabanın hareketli yeri

KAR ALTINDA BİR YOL

Ilgaz dağında gece yarısı

Yer şartları bakımından bölgenin öbür bölgelere durumu hakkında bir fikir vermek için ortalama bölge yüksekliklerini karşılaştırabiliriz :

Bölge	Ortalama Yükseklik (metre)
Marmara	117
Ege	121
Akdeniz	274
Karadeniz	386
İç Anadolu	1045
Güneydoğu Anadolu	959
Doğu Anadolu	1413

İç Anadolu Bölgesi yüksek bir plâto olmakla birlikte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi ulaştırmayı önleyici engebeliklerle dolu değildir.

İKLİM ŞARTLARI

Tabiat şartlarında olduğu gibi, iklim konusunda da Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu birbirinden bazı farklarla ayrılır.

Yükseklik ve yer şartları dolayısıyle Kuzeydoğuda kışlar daha soğuk, yağışlar daha fazladır. En soğuk ay ortalaması —1,5 °C ile —13 °C arasında olup, en düşük sıcaklık Malatyada —22 °C, Vanda —26,5 °C, Karsta —39,6 °C ve Karakösede —43,2 °C olabilmektedir. Yazlar ise genellikle gündüzleri sıcak, geceler ise serin geçer. Yağışlar Kuzeydoğu Anadoluda genellikle İç Anadoludakinden fazladır.

Güneydoğu Anadolunun iklimi ise, şiddetli kara iklimidir. Ancak daha alçak ve daha güneyde kaldığı için kışlar biraz daha az serttir. En soğuk ayın ortalama sıcaklığı 2 °C ile 4 °C arasındadır. En soğuk gün ise Urfada —12.5 °C ye. Diyarbakırda —24 °C ye düşebilmektedir. Yazlar ise çok sıcaktır. Örneğin, Diyarbakırda kaydedilen en yüksek sıcaklık 46,2 °C olabilmektedir. Yağışlar yüzey şekillerinin basık olduğu orta kısımlarda m² ye 50 cm. yi bulmaz. Güneye doğru daha azalır. Bütün Doğu Anadolunun öbür bölgelerinden daha kurak bir iklime sahip olduğu görülmektedir.

Öteki 50 ilin yıllık yağış ortalaması 100 kabul edilirse, Doğu Anadolu için bu rakam 73,3 dür.

BİTKİ ÖRTÜSÜ

Kuzeydoğu Anadoluda arazinin yüksekliği orman yetişmesine elvermemekte, çukur ovalar ise step karakterine sahip bulunmaktadır. Dağlık ve yüksek yerler otlaklarla kaplı olup bütün bölgenin hemen hemen üçte ikisini kapsamaktadır. Ekim arazisi hem azdır, hem de Muş, Elâzığ, Malatya, Erzincan, Erzurum ve Iğdır ovaları dışında dağınık, küçük parçalar halindedir.

Güneydoğu Anadolu ise bitki örtüsü bakımından İç Anadoluyu andırır.

N Ü F U S

Türkiye arazisinin % 25 ini kapsayan bu 17 ilde 1960 da 4.487.390 kişi, yani Türkiye nüfusunun % 17 si yaşamaktadır. Bu rakam bölgede nüfus yoğunluğunun düşük olduğunu anlatmaktadır. Gerçekten 1960 yılında Türkiye ortalamasında Km² başına 36 kişi düşerken Doğu Anadoluda 24 kişi düşmekte idi. Bu düşük yo-

DOĞUNUN ÖZELLİĞİ KAR

En soğuk ay ortalaması —35

ğunluk işgücünde de görülmektedir. Öteki bölgelerde ekili araziye Km² başına 19,6 kişi düşerken, Doğu Anadoluda 10,4 kişi düşmektedir. Bölgede nüfusun öbür bölgelerden daha yüksek bir artış hızı gösterdiği gözönünde tutulacak olursa, yoğunluk düşüklüğünün, bölge dışına bir nüfus göçü oluşuyla açıklanabileceği ortaya çıkar.

Gerçekten de büyük şehirlerimizdeki yerli olmayan nüfusun % 10,7 si Doğu illerinde doğmuş olan kimselerdir. Bunların yarıya yakın kısmı İstanbulda % 24,7 si Ankarada % 12,5 i Gaziantep gibi şehirlerde bulunmaktadır.

Doğu Anadolu bölgesinin hem Türkiye'nin öbür bölgelerinden kopmuş, hem de kendi içinden parçalanmış oluşunun açık belirtilerinden biri, buradaki nüfusun yerleşme şeklidir. Gerçekten nüfus çok küçük yerleşme yerlerine (yani köylere) serpilmiş bir durumdadır. Örneğin Güney Anadolu Bölgesindeki köylerin % 55 i, nüfusu 400 ün altında, % 38 i 400-1000 % 7 si de 1000 in üstünde olan köylerdir. Nüfusun % 17,2 si şehirlerde yaşamakta, geri kalan kısmı ise, (kasabalarda yaşayan küçük bir kesim hariç) köylerde bulunmaktadır. 1950 ye gelinceye kadar, Doğu'nun, nüfusu 50.000 den çok olan tek şehri Erzurumdu. Bugün buna, Malatya, Urfa, Diyarbakır ve Elâzığ katılmış bulunuyor. Halen Erzurum, Malatya, Urfa ve Diyarbakır 100.000 in üstünde. Elâzığ ve Kars'ta 80.000 nüfusu barındıran şehirlerdir. Ancak Kars ve Erzurum dışında, bölgedeki bütün büyük şehirlerin Güneydoğu Anadoluda kaldığı ve birbirinin etrafında kümelendikleri görülmektedir.

ULAŞTIRMA DURUMU

Doğu Anadoluda ulaştırma imkânları çok sınırlıdır. 1962 yılında bütün Türkiyede 59.611 kilometre devlet ve il yolu vardı. Bunun 15.277 kilometresi yani % 25,9 u Doğu Anadoluda bulunmakta idi. Fakat bu yolların çoğu her mevsim yararlanabilecek nitelikte değildir. 1 numaralı tablo bölgenin yol durumunu Türkiye genel toplamı ile ve öbür bölgelerle karşılaştırmalı olarak göstermektedir.

Tabloda görüldüğü gibi devlet yollarının % 6.7'si il yollarının da % 25.1'i. Doğu Anadoluda bulunmaktadır ki, bu rakamlar Bölgenin yol bakımından nisbeten elverişli bir durumda olduğu izlenimi vermektedir. Ancak her mevsim geçit vermeyen devlet yollarının Doğu Anadoludaki oranı, öteki bölgelerdekinin iki katına yakındır. Bundan daha önemlisi bölgeyi kendi içinde bölünmüşlükten kurtaracak olan il yollarının durumudur. Bölgede bu yolların her mevsim ge-

TABLO (1)
DEVLET YOLLARI (km)

			Her mevsim Geçit veren	%
Türkiye Toplamı			23.991	89,4
Doğu Anadolu			5.595	85,9
Diğer Bölgeler			18.396	92,3
			Her mevsim Geçit veren	**%**
Türkiye Toplamı			19.028	47,6
Doğu Anadolu			2.886	34,8
Öbür Bölgeler			16.142	65,6
	Havaya bağlı olan	**%**	**Toplam Devlet Yolu**	**%**
	2.539	10,6	26.530	100
	991	14,1	6.986	26,7
	1.549	7,7	19.944	73,3
	Havaya bağlı olan	**%**	**Toplam İl Yolu**	**%**
	14.054	42,4	33.081	100
	5.405	65,2	8.291	25,1
	8.648	34,4	24.790	79.4

TABLO (2)
MERKEZLERE UZAKLIKLARI VE HABERLEŞME

	Ege Bölgesi	Marmara Bölgesi	Akdeniz Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Doğu Bölgesi
I — Anayoldan 20 Km. den uzak olan köyler (%)	8	6	9	14	28	28
II — İlçe Merkezine uzaklığı 4 saatten çok olan köyler (%)	15	38	30	33	28	30
III — Pazara yakın olan köyler (%)	68	72	47	54	55,5	12
IV — Kitle haberleşme araçlarından yüksek ölçüde faydalanan köyler (%)	48	41	30	32	40	21
V — Coğrafi hareketliliği yüksek olan köyler (%)	38	55	51	36	37	27
VI — Telefonu olan köyler	39	51	19	36	18	21

çit vereni % 34.8. hava durumuna bağlı olanları ise % 65.2 oranındadır. Oysa öbür bölgelerdeki il yollarının % 65.6 sı her mevsim ulaştırmaya elverişli bulunmaktadır.

Doğu Anadoluda ulaştırma, tabii şartlardan çok etkilenmektedir. Bu açıdan, Güneydoğu Anadolu yalyaları Kuzeydoğuya nazaran daha elverişli bir durum arzeder. Bölgedeki başlıca karayolu damarları şunlardır :

Doğu-Batı yönünde,

1. Sivas - Erzincan - Erzurum-Ağrı - Doğu Beyazıt Karayolu: Doğuyu orta Anadoluya bağlayan fakat her mevsim geçit vermeyen bir yol;

2. Malatya - Elâzığ - Bingöl - Muş Karayolu: Hububat ve hayvan bakımından zengin bölgeleri bağlayan bir yol.

3. Gaziantep - Mardin - Hakkâri Karayolu : Bu yol da Güneydoğu Anadolunun başlıca şehirlerini birbirine bağlar.

1. Kars - Ağrı - Van - Hakkâri Karayolu : Her mevsim geçit veren nitelikte değildir.

2. Erzincan - Tunceli - Elâzığ-Malatya - Gaziantep Karayolu :

3. Mardin - Diyarbakır - Bingöl - Erzurum - Artvin Karayolu : Bu da her mevsim geçit veren bir yol değildir.

Kuzey - Güney Yönünde :

Büyük ulaşım düğüm noktaları Erzurum, Elazığ, Malatya ve Diyarbakır çevreleridir. Bölgenin başlıca şehirleri de buralarda yer almıştır.

Demiryollarına gelince : 1963 de Türkiyedeki Demiryolları 7911 km. olup bunun 2067 kilometresi yani % 29 si Doğu Anadoluda bulunmaktaydı. Bölgenin en önemli demiryolu hatları şunlardır :

Sivas - Erzincan - Erzurum - Kars hattı.

Malatya - Elâzığ - Tatvan hattı.

Malatya - Diyarbakır - Kurtalan hattı.

Gaziantep - Nusaybin hattı.

Hava ulaştırmasının da hem sefer sayısı hem de yolcu sayısı itibariyle % 10'u Doğu bölgesine gitmektedir.

Taşıt araçları olarak Türkiyedeki toplam otobüslerin % 9.4'ü kamyonların % 9.9'u otomobillerin de % 4.5'i 1960 da Doğu Anadoluda bulunuyordu. Bu taşıt araçlarının sayısı bölgede 8.818 (Türkiye toplamı 114.208) olup 509 kişiye bir araç düşmektedir. Türkiyenin öbür bölgelerinde ise 220 kişiye bir motorlu taşıt aracı düşmektedir.

Bölgenin ulaştırma durumu hakkında asıl önemli olan husus Bölge nüfusunun 4/5 ini barındıran köylerin durumudur. Ana yolla, ilçe merkezine ve en yakın pazara uzaklıkları ve haberleşme araçlarından faydalanma durumları bakımından bölge köyleri, diğer bölge köyleri ile karşılaştırıldığında son derece yenidir. (Tablo : 2)

DOĞUNUN ULAŞTIRMA DURUMU

Her mevsim geçit vermeyen yollar

ÜRETİM

Doğu Anadolu Bölgesinde hakim ekonomik çalışma tarım, tarımın da hayvancılık dalıdır. Bölgede sanayi, sınırlı bir ölçüdeki istihraç sanayiidir (Bakır, krom ve petrol). İmalât ise çok düşük bir gelişme göstermiştir.

Tarım :

Bölgede faal nüfusun % 90'ı tarım alanında, % 4'ü imalâtta (küçük el sanatları dahil) % 5'i de ticaret ve hizmetlerde çalışmaktadır. Bu rakamlar bölgenin bir tarım bölgesi olduğunu göstermektedir.

Tarım üretimi hayvancılık ve tahıl etrafında dönmektedir. Tarım nüfusunun % 70'i hayvancılık yapar 1962 de Türkiye'deki toplam büyük ve küçük baş hayvanların % 26 sı Doğu Anadolu Bölgesinde idi. Bölgenin pazarlama konusu olan etin % 50 si doğrudan gelmektedir. Bunun dışındaki tarım ürünleri geniş ölçüde bölge içinde tüketilir. Bölgede tüketim merkezlerinin gelişmemiş olması pazarlama ve ulaştırma imkânlarının elverişsizliği, bölge tarımına da kapalı ekonominin özelliklerini vermektedir: pazar için değil tüketim için üretim.

Tahıl bölgede üretilen hakim toprak ürünü olduğu halde, bölge nüfusunu beslemeğe belki ancak yetecek kadardır. Bunun dışında tek önemli ürün şeker fabrikaları sayesinde gelişen pancardır. Ancak bu ürünlerin hektar başına verimi Türkiye ortalamasının altındadır.

Bir defa çok engebeli yapısı dolayısiyla, bölgede ekilişe elverişli toprağın yüzölçümü kapladığı sahaya göre çok düşüktür. İklim kuraktır. Tarımda sulama yoktur Ne Dicle ne de Fırat'tan bugüne kadar bu amaçla yararlanılabilmiştir. Sulama Keban projesi ile sağlanabilecektir.

Doğal şartlar açık havada çalışabilir gün sayısını azaltmakta, bölgede mevsimlik işsizliğe yol açmaktadır.

Ulaştırma ve pazarlama imkânlarının elverişsizliği ve şeker pancarı dışındaki bölge tarımı ürünlerinin fiyatlarının mevsimden iyi veya kötü ürün yıllarına göre çok şiddetli iniş ve çıkışlar yapmasına yol açmaktadır.

Bölgede sermaye çok kıttır. Örnek olarak gübre kullanan çiftçi oranının en düşük olduğu bölge burası ve özellikle güneydoğu kesimidir. Bölgede 1000 tarımsal nüfusa 1.4 traktör düşmektedir. Bu oran öbür bölgelerde ortalama 5.1 dir. Bu durumların sonucu olarak bölge tarımında verim çok düşüktür. Hektar başına kıymet verimi öbür bölgeler oranlaması 100 kabul edilirse Doğu Anadoluda 51.4 dür.

Bölgede sık sık tarımsal hastalık salgınları ve şiddetli toprak kaybı (erozyon) olayı görülmektedir.

Bölge, Türkiye'nin öbür kesimlerine ihracatta bulunmadığı gibi, yabancı piyasalardan da yoksun durumdadır. Oysa bir yandan Rusya ve İran öte yandan Irak ve Suriye ile olan bağları ona doğrudan dış ticaret imkânına sahip bir bölge niteliğini vermektedir. Ancak bu imkân değerlendirilmemektedir. Yalnız bölgede çok sık görülen kaçakçılık şekli altında bu imkân kullanılmaktadır. Toprak mülkiyetinin temerküz etmiş olması sonucu topraksız köylü oranının yüksekliği bölgenin başlıca bir özelliğidir. Örneğin Türkiyedeki 1000 dekardan büyük tarım işletmelerinin 1/3'ü bu bölgede bulunmaktadır (1134 işletme). Bunun da 2/3'ü Urfada ve Diyarbakırda toplanmıştır. Geri kalan illerde ise, büyük işletmelerin oranını veren veriler bile yoktur.

Bu özellikleri taşıyan bir tarımın, sanayileşmesinin ilk gereği olan sermaye birikimi görevini yerine getirmesi mümkün değildir. Yine de 1000 dekardan büyük işletmenin bulunmadığı Bitlis, Bingöl, Artvin ve Malatyada yarı mal sahipleri dahil topraksızların toprak sahiplerine oranının çok yüksek olduğunu görüyoruz. Türkiye ortalaması % 17 olduğu halde bu rakam,

Kars, Artvin ve Mardinde % 11-30,

Tunceli, Bingöl, Maraş, Elâzığ, Van ve Hakkâride % 31-49,

Urfa, Diyarbakır, Siirt, Ağrı ve Bitliste % 50-86 dır.

Sanayi :

Türkiye'de İş Kanununa tabi toplam işyerlerinin ancak % 6.8'i Doğu Anadolu bölgesinde bulunmaktadır. Ayrıca bölge içinde büyük gelişme farklılığının bulunduğu şu rakamla açıkça görülmektedir: İşyeri sayısı bakımından Malatya 444 ile bölge maksimumunu Hakkâri ise 17 işyeri ile bölge minimumunu temsil etmektedirler.

Bölgedeki işyeri içinde devlet sektörünün özel sektöre nazaran çok daha yüksek bir oran teşkil ettiğini görüyoruz. Türkiyedeki toplam devlet sektörü işyerlerinin % 14,5i Doğu Anadoluda bulunduğu halde, özel sektör işyerlerinin sadece % 5.7'si bu bölgede bulunmaktadır.

Ayrıca bu bölgedeki toplam işyerlerinin iller itibariyle dağılışı da Doğu Anadoluda çok dengesizdir. Bölgedeki toplam devlet işyerlerinin % 60'ı, özel işyerlerinin ise % 84.8'i Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Urfa, Erzurum ve Karsta toplanmış bulunuyor.

Bölgenin genel sanayileşme oranını göstermek üzere imalât ve inşaat sanayiinde çalışan nüfusu belirtebiliriz. Doğu Anadoluda çalışan faal nüfusun % 47'si, büyük kısmı Elâzığ, Malatya, Siirt ve Artvindeki maden ve petrol istihraç sanayii olmak üzere sınai işyerlerinde çalışmaktadır. Bu, Türkiyenin öbür bölgeler ortalamasının yarısının altındadır. Bir ülke veya bölgeyi kalkındıracak asıl sanayiin istihraç değil, imalât sanayii

DOĞUDAN BATIYA GÖÇ

Kaderini Batıda aramağa çıkan iki doğulu

olduğu göz önünde tutulursa, Doğu Anadolu Bölgesinin sınai gelişmemişliği daha iyi belirir.

Yukardaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, bölgede sanayiin gelişmemiş olması ve istihraç sanayii ile bölge için üretim yapan imalat sanayiine inhisar etmesi büyük üretim merkezlerinden uzak oluşun bir sonucudur. Temel hizmet ve yatırımların eksikliği, sanayiide üretim unsurları, verim ilişkilerini elverişsiz yönde etkilemektedir. Bu yüzden bölgenin öbür bölgelerle sınai yatırımı yapması söz konusu olamaz. Bunu yapacak olan devlettir.

KREDİLER

Bölgede açılan kredilerin hacmi düşük olup, başlıca türü hayvan kredisidir. Fakat çok düşük bir hacimdedir. Hayvan başına ortalama bir lira düştüğü tahmin edilmektedir.

Bu arada ekonomik faaliyetlerle yakından ilgili olan bankacılığın da bölgede gelişmemiş olduğu görülmektedir. Bölgedeki banka şubesi sayısı ve mevduatı Türkiye ortalanmasının çok altındadır. Türkiye Bankalar Birliğinin raporuna göre, 1961 yılı sonunda Bankalardaki ticari ve ticari olmayan mevduat toplamının % 85.3'ü Marmara, Ege ve İç Anadolu Bankalarında toplanmıştır. Yalnız Marmara Bölgesi banka mevduatının % 40'ına sahiptir.

GELİR DAĞILIMI

Bölgenin ekonomik durumuyla ilgili olarak gelir bölüşümünün de çok kötü ve adaletsiz olduğunu belirtmek gerekir. Tarım dışında faaliyet alanı olmaması, işgücünün fiyatını düşürmekte, toprak mülkiyetinin temerküz etmesi de toprak sahiplerini işgücü satınalmada bir nevi tekel sahibi kılmaktadır (özellikle makineli tarıma geçilen yerlerde).

Sonuç olarak özellikle topraksız köylülerin kişi başına ortalama katma değerin çok altında kalan bir gelir seviyesinde yaşadıklarını kabul etmek gerekir.

Öte yandan sanayide yüksek bir katma değere sahip dört ildeki gelişme, bölgenin gelişme seviyesi ile ilgili olmadığı gibi, bölgenin gelişmesini de önemli şekilde etkilediği söylenemez. Çünkü bu değerin ücret olarak ödenen küçük kısmı Etibank ve petrol şirketine gitmektedir. Bu kurumlarm da bölgede başka bir büyük yatırımları bulunmadığına göre bölgede yaratılan değer bölge dışına aktarılıyor demektir.

OKULA GİTMEYEN ÇOCUKLAR

Okur-yazar'ın en az olduğu Doğudan bir sahne...

BÖLGELER ARASI FARK BÜYÜYOR

Bölgenin bu elverişsiz durumu zaman hafiflemekte mi, yoksa ağırlaşmakta mı?

Bir defa büyük tüketim merkezlerine (yani esas itibariyle şehirlere) yakın olmayan gelir elâstikiyeti yüksek bir mal (yani gelirin artmasıyla birlikte artan ölçüde talep edilen bir mal) üretmeyen, ulaştırma, haberleşme kolaylıklarına sahip olmayan bir bölge gelişme gösteremez. Çünkü böyle bir bölgede hem sermayenin, hem de işgücünün verimi düşüktür.

Sanayi sektöründe çalışan nüfustaki artışa bakarak bir bölgenin gelişme hızını göstermek mümkündür. 1935-1960 yılları arasında Doğu Anadolu bölgesindeki faal sanayii nüfusunun artış hızı yılda ortalama % 14 olmuştur. Buna karşılık tarım sektörüne dahil faal nüfusun artış oranı Doğu Anadoluda yılda ortalama % 2.36 öteki bölgelerde ise % 1.77 olmuştur.

Bölgede tarımsal nüfusun artışının öbür bölgelerdekinden daha hızlı olduğunu ya da sanayii nüfusundaki artışın öbür bölgelerdekinden daha düşük olduğunu görüyoruz. İşyerlerine uzaklık, eğitim imkânlarının azlığı, v.s. tarım nüfusunun öbür sektörlere transfer edilmesini güçleştirmektedir. Bölgede doğum oranının Türkiye ortalamasının üstünde olması da bu durumu ağırlaştıran bir husustur.

Sonuç olarak sanayileşme hızının düşük, tarım nüfusunun ise yüksek artışı, zaman içinde bölgenin gelir seviyesinde önemli bir artış olmadığını göstermektedir. Birleşmiş Milletler Avrupa İktisat Komisyonunun 1955 yılı raporuna göre de, Türkiyenin zengin ve fakir bölgeleri arasındaki farkın artmakta olduğu görülmektedir. Esasen bölge kendi haline bırakılınca bu farkın artması tabiidir.

KAĞNI İLE ŞEHRE HASTA GÖTÜREN BİR DOĞULU

Doğulunun çilesi

EĞİTİM

Öbür bölgelerde okuryazar nüfus oranı 100 kabul edilirse, 1962 yılında Doğu Anadolu-da bu oranın 52 olduğu görülür.

1963 yılında Türkiyedeki toplam okulların % 16.6 sı, toplam öğretmenlerin % 9.8'i, toplam öğrencilerin de % 11.7'si, Doğu Anadolu bölgesinde bulunuyordu. Karşılaştırmayı daha belirli yapabilmek için Birinci Beş Yıllık Plânın verdiği aşağıdaki rakamlara bakmak uygun olacaktır.

İllerde her onbin nüfusa düşen İlkokul öğrenci sayısı şöyledir :

İsparta	11,5
İzmir	10,7
Bursa	10,1
Ordu	7,2
Bingöl	6,1
Bitlis	5,4
Muş	4,7
Ağrı	4,6
Hakkâri	1,4

Ayrıca öğretmen kurumlarının kalite ve başarı derecesi bakımından da Doğu Anadolu bölgesinin mağdur durumda bulunduğu görülmektedir. Üniversite giriş sınavlarında öğrencileri en düşük başarıyı gösteren 21 liseden 14 tanesi Doğu Anadolu bölgesindedir. Öğrencileri en yüksek başarıyı gösteren 19 liseden hiç biri bu bölgede değildir.

Bölge köylerinde çoğunlukla okul yoktur. Olduğu yerde de gerçek eğitim ihtiyacına cevap vermekten ve temel sorunu çözmekten uzaktır. Köylü nüfusunun okur yazarlığı bakımından özellikle Güneydoğu Anadolu en geri kalmış bölgedir. Nüfusun % 40'ı veya daha çoğu okur yazar olan köyler Ege ve Marmara Bölgesi köylerinin % 46'sı Akdeniz bölgesi köylerinin % 15'i Karadenizin % 19'u Kuzeydoğu Anadolunun % 38'i İç Anadolunun'dur. Güneydoğu Anadolu köylerinin ise % 5 idir.

Köylü nüfusun okur yazar olan oranı Ege Bölgesinde % 45, Akdeniz Bölgesinde % 26, Karadeniz Bölgesinde % 27, Orta Anadoluda % 30'a yakın Kuzey Doğu Anadoluda % 26, Güneydoğu Anadoluda ise % 12 dir. Okur yazar nüfuz oranı bakımından hiçbir Doğu İl'i Türkiye ortalaması olan % 40'ı aşamamaktadır.

SAĞLIK

Bu bölgede sağlık hizmetleri de geri bir durum göstermektedir. 1965 de Türkiyedeki toplam hastahanelerin % 18'1, toplam hastahane yatağı sayısının % 15'i, toplam hekim sayısının % 6.3 ü, toplam hemşire sayısının % 11.8 i, toplam ebelerin % 20.4'ü Doğu Anadolu bölgesinde bulunmaktadır Bu konuda bir karşılaştırma yapmak gerekirse batı bölgeleri ile büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, hekim yönünden Türkiye ortalamasına göre 2964 kişiye bir doktor düşerken, Doğu Anadoluda 9214 kişiye bir doktor hemşirelerde Türkiye ortalaması 6932. Doğu Anadolu bölgesinde 11050 dir. Ancak ebe oranı doğu bölgesinde Türkiye ortalamasının üstüne çıkmaktadır. Hekim ve hemşire sayısı bakımlarından ise çok elverişsiz bir durumda olduğu açıktır. Bölge endemik hastalıkların sık görüldüğü bir yerdir' Örneğin, cüzzam hastalığının en sık görüldüğü yer Doğu Anadolu Bölgesi-

dir. Plânlı döneme girildikten sonra 1963 de sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi ve bu işe geri kalmış bölgelerden başlanması kararlaştırılmış, buralar için özel tedbirler alınmıştır. Bunların başında sağlık ocakları gelmektedir. Bu programın uygulanmasına Muş, Van, Hakkâri, Bingöl, Kars, Ağrı, Erzincan, Erzurum, Diyarbakır illerinde başlanmıştır. Buralara personel bulunması için de teşvik edici özel tedbirler öngörülmüştür. Buna rağmen yapılanların ihtiyaçları karşılamağa yeterli olduğu söylenemez.

VAADLERLE YAŞAYIP, VAADLERLE ÖLMEK

Doğuda yılların değiştiremediği korkunç tablo budur. Ve tablo karşısında irkilmeden, tehlike çanlarına kulak tıkayarak oturmak, özel sektörün kârına sağlanacak garanti oranında kalkınma beklemek, vaadlerle yaşayıp, vaadlerle ölmek de aynı derecede korkunçtur.

Bütün bu rakamların, bu acı görünümün ortaya koyduğu bir gerçek vardır.

Doğu Bölgemiz yurdumuzun yüzyıllar boyu unutulmuş ihmal edilmiş bölgesidir. Doğu sadece devlete vermekle yükümlü sayılmış, ama onun en ufak bir dilekte bulunması bile hoş karşılanmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bile hoş karşılanmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde doğudan alınmış, İmparatorluğa bağlılıklarının pekiştirilmesi için, şu anda sınırlarımızın dışında bulunan eyaletlerin geliştirilmesine harcanmıştır. Ama bu politika gün gelmiş iflâs etmiştir. Doğunun ödediği ile imar edilen eyaletler ilk fırsatta İmparatorluğa ihanet etmiş, ya da ona sırt çevirmişlerdir.

Doğu, vergi vermiş asker vermiş, inançlarını vermiş, sadakatini vermiş ama karşılığında hiçbir şey alamamıştır.

Acıdır ama Cumhuriyet döneminde de böyle olmuştur. Yine Doğu vermiştir, ama çok az almıştır.

20'inci yüzyılın ikinci yarısının ortasına doğru, Cumhuriyetimizin 50'nci yaşından bir yıl önce İkinci Beş Yıllık Plân Döneminin sonunda Doğuyu halâ, devlet memuriyetinde bir sürgün mahalli olarak görüyoruz. Mecburi hizmet yükümlüleri doğu korkusuyla halâ tir tir titriyorlar. Bunları inkâr etmeye imkân yoktur.

DOĞU'YA NE GÖTÜREBİLDİK

Doğuda asayişsizlikten şikâyet ediyoruz. Ama Doğuya huzuru sağlayabilmek için komondodan başka bir şey veremiğuda Türkçe bilmeyenlerin sayısını azaltmak için ne yaptık?

Asker istedik, vergi itsedik, oy istedik.

Seçimler arefesinde, adayların oy istemek için bazı köylere giderken yanlarında tercüman götürdüğünü yazan gazeteleri hep biliyoruz. Bu haberleri okumaktan başka ne yaptık.

Bu sorulara cevap beklemiyoruz. Asayişsizliğin temelinde ekonomik sıkıntıların yattığını görmezlikten geliyoruz. Anayasa haklarından bahsediyoruz: «eğitim» diyoruz. «sağlık» diyoruz ve nihayet «sosyal adalet» diyoruz. Ama bunları Doğuya veremiyoruz.

KIZAK ÜSTÜNDE YOLCULUK

Yirminci yüzyılın vasıtası mı?

Doğuda kaç tane fabrika bacası tüttürebildik? Doğuda kaç kişiye «işte sana çalışabileceğin, insanca yaşamana elverişli ücret alabileceğin bir fabrika» deyip, çağdaş uygarlığın ne demek olduğunu gösterebildik?

Sınırları mayınlayıp, kaçakçılık önlenir. Kaçakçılığın altında ekonomik nedenler yattığını, çalışacak bir iş bulamayan insanın, kaçakcılığı bir meslek olarak seçmek zorunda kalacağını düşündük mü?

Zaman zaman yabancı basında çıkan Kürdistan haritalarına isyan edip, Barzani sorununa bir güvenlik meselesi olarak bakarken, Doruz. Çünkü, yıllardır bu çeşit soruların aldığı cevaplar ortadadır. Ve biz bu cevaplarla da kendimizi kandırmadık mı? İstanbul büyük şehirdir etrafı sıra sıra fabrikalarla çevrilir. İstanbul Boğazına muhteşem bir köprü yapılacaktır. Yapılsın.

DOĞUYA EL UZATMAK

Ama Doğuya da el uzatmak lâzımdır.

Hem o kadar lâzımdır ki, en az Boğaz Köprüsü kadar lâzımdır. İzmit - İstanbul yoluna kurulacak bir fabrikanın ihtiyaç duyduğu kadar lâzımdır. Doğuya devletin elinin uzanması. Doğuya uzanan el avuçlarında komando değil, vergi tahsildarı değil, yatırım götürülmelidir.

Doğu bütün ham madde kaynakları ve bütün işgücüyle, yatırımların susuzluğu içinde bu eli beklemektedir.

SENDİKALAR HUKUKU

-2-

§ 2. SENDİKANIN TARİFİ VE UNSURLARI

I. Sendikanın Tarifi :

İşçi ve işverenlerin, müşterek iktisadi, sosyal ve kültürel menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacıyla kendi aralarında bağımsız ve demokratik esaslara göre serbest bir şekilde kurmuş oldukları, özel hukuk tüzel kişiliğini haiz mesleki şahıs birliklerine sendika adı verilir (1). Sendikalar Kanunu M. 1/1, eksik olmakla birlikte kısmen bu tarife uygun bir tarif yapmaktadır. Buna göre «Sendika, Federasyon ve Konfederasyonlar, bu kanuna göre işçi sayılanların ve işverenlerin, müşterek iktisadi, sosyal ve kültürel yararlarını korumak ve geliştirmek için kurulan mesleki teşekküllerdir».

II. Sendikanın Unsurları :

Yukarıda yapmış olduğumuz tarifin ışığı altında, sendikaların unsurlarını şu şekilde belirtmek mümkündür :

1. Tüzel Kişilik Unsuru :

Hukuk düzeni iki çeşit hak tanır. Bunlar, gerçek ve tüzel kişilerdir (2). Fiziki (cismani) bir varlığı olan hakiki şahıslara, yani insanlara gerçek kişi adı verilir. Ancak, sosyal hayatın doğurduğu bazı ihtiyaç ve amaçları fertlerin tek başlarına karşılayıp gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Toplum hayatında öyle ihtiyaçlar, öyle amaçlar vardır ki, bunların tatmini ve gerçekleştirilmesi, ferdin kudret ve imkânlarını aşar. Fertlerin maddi, fikri ve ekonomik imkânları mahduttur, ömrü sınırlıdır. Oysa bazı ihtiyaçların giderilebilmesi, bazı amaçların gerçekleştirilebilmesi, birlik ve beraberliğe, büyük maddi imkânlara ve nihayet uzun yıllara bağlıdır. Meselâ vatandaşı olduğumuz devlet, bağlı bulunduğumuz il ve belediye, işçi olarak çalıştığımız bir anonim şirket, üyesi olduğumuz ilim, hayır ve spor dernekleri birer tüzel kişidir. Bir devletin ömrü, herhalde vatandaşından daha uzun, bir anonim şirketin maddi gücü ortağı bulunan fertlerden daha üstün, ilmi bir derneğin bilimsel faaliyetlerdeki kuvveti, üyesi bulunan tek bir ilim adamından daha fazladır. İşte bu sebeplerle toplumda fertlerin yanında fert gibi fiziki bir varlığa sahip olmamakla birlikte, sosyal bir varlık arzeden, belirli amaçların gerçekleşmesine yarayan topluluklara kişilik tanınması zorunlu görülmüştür. Tüzel kişiler, belirli amaçları izlemek ve bunları gerçekleştirmek için vücut bulduklarından, bunlara amaç (gaye) birlikleri adı verilir. Belirli bir amaca erişmek için, devamlı bir şekilde teşkilâtlanmış şahıs veya mal topluluğuna tüzel kişi denir (3).

Tüzel kişiler, kendilerini meydana getiren şahıslardan ayrı ve bağımsız bir kişiliğe sahiptir; bu sıfatla hak süjesi olarak, insanlar gibi haklar elde edip, borç altına girebilirler (4).

Sendikalar Kanununa göre, sendikalar, tüzel kişiliği haizdir. Bu husus, S. K. M. 12/1 den açık olarak anlaşılmaktadır. Sendikalar gibi, bunların üst kuruluşları olan federasyon ve konfederasyonlar da tüzel kişiliğe sahip bulunmaktadırlar.

Tüzel kişiler bağlı oldukları hukuk kurallarına göre, kamu hukuku tüzel kişileri, özel hukuk tüzel kişileri olmak üzere ikiye ayrılır. Kamu hukuku tüzel kişileri, kuruluş, işleyiş ve sona erişleri bakımından kamu hukukuna bağlı olup, kamu gücünü (otoritesini) temsil ederler (5). Gerçekten, kamu hukuku tüzel kişileri, kuruluşları yönünden bir kanuna veya kanunun vermiş olduğu yetkiye dayanılarak kurulurlar. Bu husus Anayasa M. 112/3 de açık olarak düzenlenmiştir. Kamu hukuku tüzel kişilerinin işleyişleri de kamu kanunlarına tâbi olup, devletin sıkı denetimi altında bulunurlar. Keza bu tip tüzel kişiler sona erişleri bakımından özel statüye bağlıdır. Oysa özel hukuk tüzel kişilerinin kuruluş, işleyiş ve sona erişleri, kurucu veya üyelerinin serbest irade ve insiyatifine bağlıdır. Bu tip tüzel kişiler kamu gücünü temsil yetkisini haiz değildir. Burada daha ziyade eşitlik ilkesi hâkimdir.

Sendikalar, özel hukuk tüzel kişisidir (6) Zira, sendikalar, bir kanun veya kanunun verdiği yetkiye göre değil, kurucularının serbest irabeyanlarıyla kurulurlar. Nitekim, «Kuruluş» başlığını taşıyan S. K. m. 12 bu hususu düzenlediği gibi, adı geçen kanunun 1. maddesi de bu iddiayı doğrulamaktadır. Diğer taraftan, sendikalar üzerinde devletin, kamu tüzel kişilerinde olduğu gibi denetimi yoktur. Esasen devlet denetimi, sendika hürriyeti ve bağımsızlığını ihlâl eder, sendikanın devlet kuruluşu haline gelmesine yol açar. Bununla birlikte, her özel hukuk kişisi üzerinde devletin haiz olduğu genel denetim hakkı sendikalar yönünden de geçerlidir (7). Bu sebeple sendikaların, S. K. m. 29 uyarınca her hesap ve bütçe devresine ait bilanço ve hesaplarını, çalışma raporlarını Çalışma Bakanlığına göndermeleri özel bir denetim niteliğinde anlaşılmamalıdır. Bu, sadece sendikaların mali kaynak ve gelir durumunun bilinmesine ve özellikle sendikalara kanun dışı yollardan gelebilecek yardım ve paraların tesbitine yönelmektedir. Esasen bu çeşit hükümler, hür ve demokratik sendikacılığın uygulandığı ülkelerde de bulunmaktadır (8).

Sendikaların özel hukuk tüzel kişisi olduğunu gösteren diğer bir delil de, sendika yöneticilerinin, idare tarafından tayin olunmayıp, bizzat üyeler kanalı ile seçilmesidir (9). Kamu tüzel kişilerinin yöneticileri, çoğunlukla idare tarafından tâyin olunur. Keza, sendikaların faaliyetlerinden doğan hukuki ihtilafların çözüm mercii, idari mahkemeler olmayıp, iş mahkemeleridir. Sendikalar kamu hukuku tüzel kişisi olsaydı, yargı merciinin idari mahkemeler olması gerekirdi (10).

Hür ve demokratik ülkelerde sendikalar özel hukuk tüzel kişiliğini haizdir. Buna karşılık, korporatist ve marksist ülkelerde sendikalar bir kamu kuruluşu niteliğindedir. Adı

geçen ülkelerde sendikalar bir devlet organı olup, devletin idari bünyesi içinde yer alırlar (11).

Esas itibariyle özel hukuk tüzel kişiliği niteliğini muhafaza etmekle birlikte, ülkenin ekonomik ve sosyal hayatında oynadıkları rol ve fonksiyonlarının değişmesi sonucu, sendikalara bazı yetki ve ayrıcalıklar tanınmıştır. Bu durumları göz önüne alınarak, modern iş hukuku literatüründe sendikalar yarı kamu hukuku tüzel kişisi olarak nitelendirilmektedir (12).

2. Şahıs Topluluğu Unsuru :

Tüzel kişiler, bünyeleri yani iç yapıları itibariyle korporasyon (şahıs toplulukları) ve müessese (fondasyon, mal toplulukları) olmak üzere ikiye ayrılır. Dernekler, korporatif tipte, vakıflar ise müessese tipinde tüzel kişilerdir. Korporatif tipte tüzel kişiler (meselâ dernekler), belirli bir amacın gerçekleştirilmesi için bir araya gelmiş kişi birlikleri, şahıs topluluklarıdır. Burada şahıslar belirli bir amaç etrafında toplanmış, birleşmişlerdir. Müessese tipindeki tüzel kişilerde ise, belirli bir amaca yönelmiş mal topluluğu vardır. Meselâ kanserle mücadele için kurulmuş bir vakıfta, vakfeden, mallarını kansere karşı korunma ve tedavi amaçları için vakfetmiş bulunmaktadır.

Sendikalar, bünyeleri itibariyle bir korporasyon, yani şahıs topluluğudur. Burada işçiler sendika içinde belirli bir ortak amaç etrafında toplanmış, bir araya gelmişlerdir. Bu amaç, üyelerinin müşterek iktisadî, sosyal ve kültürel menfaatlerini korumak ve geliştirmek, kısaca mesleğin teşkilâtlanmasını ve temsilini sağlamaktır.

3. Teşkilâtlanma ve devamlılık Unsuru :

Bir şahıs topluluğu olan sendikalara, sendikanın kuruluş biçimine göre ya sadece gerçek kişiler (insanlar) veya tüzel kişiler üye olabilir. İşyeri (mahalli) sendikalarıyla, işkolu (milli tip) sendikalarına doğrudan doğruya gerçek kişi olan işçiler üye olabilir. Bu tip sendikalara tüzel kişiler meselâ sendikalar kuramayacakları gibi, bunlara üye de olamazlar. Buna karşılık federatif tipte kurulan sendikalarla (federasyonlarla) konfederasyonlara sadece tüzel kişi olan sendikalar üye olabilip, gerçek kişi olan işçiler üye olamazlar.

Her şahıs topluluğu (korporasyon) gibi, sendikalarında devamlı bir amacı ve bu amacı izleyip, gerçekleştirmek için kurulu bir teşkilâtı vardır. Sendikaların devamlı ve teşkilâtlı bir kuruluş olması, onu geçici ve fiili birliklerden, özellikle toplanma ve koalisyonlardan ayırır. Toplanma, fiili bir durumdur ve belirli sayıdaki kişilerin bir araya gelmesinden ibarettir. Oysa sendika, hukuki bir bağın mevcudiyetini gerektirir ve üyelerinin her gün toplanması şart değildir. Diğer taraftan, toplanmada, toplananlar kendi aralarında birbirlerine karşı bir taahhütle bağlı olmadıkları gibi, bunun bir iç teşkilâtı da yoktur. Buna karşılık sendikaların genel kurul, yönetim ve icra kurulu gibi teşkilâtları mevcuttur. Nihayet toplanmalar geçici olmalarına karşılık, sendikalar üyeleri arasında devamlı bağ bulunan kuruluşlardır.

Sendikalar koalisyonlardan da farklıdır. Koalisyon, belirli ve sınırlı bir amacı gerçekleştirmek için meydana gelen fiili bir kuruluş olup, izlenilen amacın gerçekleşmesiyle son bulur. Mesela ücret artırma amacıyla meydana gelen bir koalisyon bu ücretin artırılması sonunda ortadan kalkar. Oysa, sendika, mesleki menfaatlerin savunmasını amaç edinen, devamlı ve teşkilâtlı bir kuruluştur. Bu sebeple, ücret zammı alınmak veya başka haklar kazanılmakla sona ermez.

4. Anlaşma Unsuru :

Sendikanın kurulabilmesi için gereken bir unsur da kurucuların sendika kurma hususunda anlaşmış olmalarıdır. Bu anlaşma, kurucuların sendika kurma iradelerini açıklamalarıyla gerçekleşir. Kurucu iradeleri sendika tüzüğünde açığa vurulur.

5. Amaç (gaye) Unsuru :

Her tüzel kişi gibi, sendikalar da bir amaç birliğidir. Bu amaç, mesleki menfaatlerin savunulması, üyelerin ekonomik, sosyal ve kültürel şartlarının korunması, geliştirilmesidir (S. K. m. 1/1). Sendika üyeleri, böyle bir amaç etrafında birleşmiş, toplanmışlardır. Bu amaç, meslekî bir nitelik taşır. Sendikaların izledikleri amacın meslekî oluşu, bu tip kuruluşları diğer özel hukuk kuruluşlarından, özellikle şirket ve derneklerden ayırır. Şirketler iktisadi bir amaçla, yani ortakları arasında kazanç paylaşmak amacıyla kurulur. Sendikaların amacı ise, iktisadî bir amaç, özellikle üyeleri arasında kazanç (kâr) paylaşmak amacı olamaz. Nitekim, S. K. m. 15, sendikalara ticaret yapma yasağı koymuş ve 2. bendinde de üyeler arasında kazanç paylaşılmasını yasaklamıştır.

Sendikalar derneklerden de farklıdır. Gerçi, dernekler de sendikalar gibi, iktisadi olmayan bir amaçla kurulmakta, böylece her ikisi de manevi bir kazanç izlemektedir, ancak sendikalar, derneklerden her şeyden önce özel manevi bir amaç izlemekle ayrılırlar. Bu amaç, münhasıran ve zorunlu olarak meslekî bir amaçtır. Oysa, derneklerin izledikleri amaç herhangi manevi bir amaç olabilir. Bundan dolayıdır ki, doktirinde sendikalara, derneklerin özel bir çeşit ve görünümü olarak bakılmaktadır. Bu sebeple, Ankara Hukuk Fakültesi Mezunları Derneği, Yetim ve Dulları Koruma Derneği, Kaçakçılıkla Mücadele Derneği, adlarından da anlaşılacağı gibi çeşitli manevi amaçları izlemek ve gerçekleştirmek için kuruldukları halde, Şeker - İş Sendikasının, Metal - İş ve Yol - İş Federasyonlarının amacı, sadece mesleğin ve üyelerinin temsil ve korunmasıdır. Bu sendikaların amaçları birbirinden farklı olamaz. Diğer taraftan, dernek üyelerinin farklı meslek ve kollardan olması mümkündür. Meselâ Kaçakçılıkla Mücadele Derneğine, memur, işçi, köylü, öğrenci üye olabilir. Oysa sendika üyeleri arasında icra olunan meslek bakımından bir ayniyet veya hiç olmazsa bir benzerlik (yakınlık) bulunmalıdır. Bu itibarla, bir Şeker - İş Sendikasına, Karayollarında çalışan bir işçinin katılması mümkün değildir. Nihayet sendikalara tanınan hak ve yetkiler, kapsam ve çeşit bakımından, derneklere tanınanlardan daha çok ve geniştir. Bilhassa yaşadığımız devrin bir özelliği olarak, ekonomik ve teknik gelişmeler, toplum yapısını değiştirmiş, devlet, ekonomik ve sosyal hayata müdahale zorunda kalmıştır. Bunun sonucu, siyasi ve şeklî demokrasinin yetersizliği anlaşılarak, mesleki ve ekonomik demokrasiye geçmek zarureti doğmuştur. Bu demokrasi ve devlet anlayışında, sendikalar artık ilk kuruluşlarında olduğu

gibi sadece üyelerinin ferdi menfaatlerini savunmaktan ayrılmış, mesleğin bir bütün olarak temsilcisi durumuna geçmiştir. Kamu makamları da genel politikayı ilgilendiren hususlarda bir baskı ve anayasa kurumu olarak sendikaların görüşlerini almak ve hattâ sendikaları ekonomik ve sosyal sorunların çözülmesine iştirak ettirmek zorunda kalmıştır. Böylece bu gün mesleğin temsili görevini üzerine alan sendikaları, kamu otoriteleri, danışma, bir kısım hizmetlerin yönetim ve düzenlenmesi şeklinde bazı kamu hizmetlerine katmak durumunda kalmıştır. Meselâ, sendikalar, Sosyal Sigortaların İdaresinde, İktisadi Devlet Teşekküllerinin yönetiminde, plân hazırlıklarında, ekonomik ve sosyal kurullarda önemli rol oynamaktadır.

Sendikaların temel amacı üyelerinin müşterek iktisadi, sosyal ve kültürel menfaatlerini korumak ve geliştirmek olduğuna göre, bu amacı gerçekleştirecek yollar çeşitli şekiller arzetmektedir. Bu yolların başında toplu iş sözleşmesi gelir. Nitekim Anayasa m.47 işçilere, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadı ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek için toplu iş sözleşmesi yapma hakkını tanımış bulunmaktadır. Şu halde, meselâ bir işçi sendikası için, mesleki amacı gerçekleştirecek en önemli yol, toplu iş sözleşmesi yapma hakkıdır. Bu sebeple, karşı tarafla toplu iş sözleşmesi yapmak, hukuk düzenimize göre sendikaların bir unsuru halini almaktadır. Tüzüğünde toplu sözleşme yapma hakkından vaz geçen bir işçi kuruluşunun, işçi sendikası niteliğini kazanması mümkün degıldir. Her işçi sendikasının faaliyetleri arasında, toplu iş sözleşmesi yapma hususununda bulunması gerekir (Bak. S. K. m. 14/1-6).

Mesleki amacın gerçekleştirilmesinde izlenecek ikinci yol, yapılacak kanunlarla işçi menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesini öngören mevzuat yoludur. Bu yolla sendikalar, siyasi partiler ve hükümet üzerinde bir baskı grubu olarak etki yapmak isterler. Bu amaçla sendikalar teklif ve temennide bulunabilirler, makaleler yazıp konferanslar verebilirler, leyhte ve aleyhte toplantılar, gösteri yürüyüşleri ve mitingler tertip edebilirler.

Sendikaların, karşı tarafla yapmak istedikleri toplu iş sözleşmelerinde ileri sürdükleri şartların kabulü için gerektiği takdirde iş mücadelesi vasıtalarına, özellikle greve başvurmaları icap edebilir. Nitekim Anayasa m. 47 işçilere grev hakkını açık olarak tanımıştır. İş mücadelesi hakkı, toplu iş sözleşmesinin tabii bir sonucu ve hatta müeyyidesidir. Böyle bir hak kendisine tanınmamış olan sendikanın tekliflerini, karşı tarafın reddetmek suretiyle başarısızlığa uğratması her zaman mümkündür. Bu durum bilhassa mecburi tahkim usulünün uygulanmadığı ülkeler için daha çok varittir. Bu sebeple, sendika kavramı, taraflar arasındaki dengenin sağlanabilmesi için, üyelerinin menfaatini korumak amacıyla gerektiğinde iş mücadelesine baş vurmayı zorunlu kılmaktadır. Grev hakkından, iradi olarak vaz geçen bir işçi kuruluşunun sendika olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Ancak grev yasağı veya imkânsızlığı, işçi kuruluşunun kendi iradesinden degil, fakat kanundan doğmakta ise, bu kuruluşun sendika olarak kabulü gerekir.

6. Saflık ve bağımsızlık unsuru :

a. Sendikalar saf kuruluşlardır :

Sendikalar meslek kuruluşlarıdır. İşçi sendikası yalnız işçiyi, işveren sendikası ise yalnız işvereni üye olarak kabul edebilir. Buna sendikaların saflığı prensibi adı verilir. Bazı yabancı hukuk sistemlerinin aksine olarak, hukuk sistemimizde karma sendika kurmak mümkün değildir. Karma sendikalarda hem işçi, hem de işveren menfaatleri birbirinden farklı olmasına rağmen, aynı sendika içinde üye olarak bulunurlar. Sendikanın yönetim ve işleyişinde işçi ve işverenler birlikte hareket ederek karar verirler.

Karma sendikaların leyh ve aleyhinde çeşitli fikirler savunulmaktadır. Lehteki fikirlere göre, karma sendikalar, sosyal sınıflar (işçi ve işveren) arasında samimi bir yaklaşma ve kaynaşma meydana getirir, işçi ve işverenlerin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlar, taraflar arasındaki ihtilâflar, çekişmeler yatışır. Sendikalizm, zıt menfaatler arasında bir denge kurmak, nazari olarak eşit, fakat uygulamada eşit olmayan tarafları gerçek anlamda eşit duruma getirmek amacıyla ortaya çıktığına göre, üretim araçlarının özel mülkiyetinin tanındığı rejimlerde işçi - işveren arasındaki çatışma ve muhalefet ancak karma sendikaların kurulmasıyla ortadan kaldırılabilir.

Bizim de katıldığımız, diğer bir görüşe göre, karma sendikalar, sendikalizmin amaç ve mahiyetine aykırıdır. Çünkü, işçi ve işverenlerin menfaatleri birbirinden esaslı surette farklı, hattâ birbirine zıttır. Gerçi günümüzde sendikaların fonksiyon ve rolleri büyük ölçüde değişmiştir; fakat yine de sendikalar, esas itibariyle üyelerinin menfaatlerini savunmak, korumak ve geliştirmek zorundadırlar. Bu itibarla, işverenle yapmak istediği bir toplu iş sözleşmesinde, ücret zammı talebi, işverenin menfaatine aykırı olan bir işçi sendikası, gerekirse talebini kabul ettirebilmek için iş mücadelesine, özellikle greve başvuracaktır. Bunun için de işçi sendikasının, grev kararı vereceği organda işverenin bulunmaması gerekir. Aksi halde işveren, grev; aleyhine olacağı için, bunu engelleyebilir.

Karma sendikalar, sendikalizmin doğuş sebeplerine ve tarihi gelişime de aykırıdır. Gerçekten sendikalar daha ilk kuruluşlarından itibaren bünyelerinde sadece işçi ve işverenleri toplamışlardır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, pozitif hukuk sistemimiz yönünden karma sendika kurmak mümkün değildir. Gerçekten hukuk sistemimiz, sendika düalizmini, yani işçi ve işverenlerin ayrı sendikalar kurma esasını kabul etmiştir. Bu husus, Anayasa m. 46 ile S. K. m. 1/1 den açık olarak anlaşılmaktadır. Keza, S. K. m. 17/1, «2. nci maddenin 1. nci bendinde sayılan kimselerle işçi teşekkülleri, bu kanun veya sair kanunlar gereğince kurulu işveren teşekküllerine; ve işverenlerle yukarıda bahse konu işveren teşekkülleri de, işçi teşekküllerine üye olamazlar». Demek suretiyle işçilerin işveren sendikalarına, işverenlerin ise işçi sendikalarına üye olamayacağını kesin olarak hükme bağlamıştır. Bu sebeple Alman hukukunda olduğu gibi, bizde de, karma sendikaların, sendika niteliğini kazanması mümkün değildir.

b. Sendikalar Bağımsız Kuruluşlardır :

Sendikaların en önemli unsurlarından birisi de, bağımsızlık unsurudur. Sendikaların bağımsızlığı, söz konusu sendika işçi sendikası ise, işveren; işveren sendikası ise işçi tarafından gelebilecek her türlü tesir, nüfuz ve müdahaleden

gibi sadece üyelerinin ferdi menfaatlerini savunmaktan ayrılmış, mesleğin bir bütün olarak temsilcisi durumuna geçmiştir. Kamu makamları da genel politikayı ilgilendiren hususlarda bir baskı ve anayasa kurumu olarak sendikaların görüşlerini almak ve hattâ sendikaları ekonomik ve sosyal sorunların çözülmesine iştirak ettirmek zorunda kalmıştır. Böylece bu gün mesleğin temsili görevini üzerine alan sendikaları, kamu otoriteleri, danışma, bir kısım hizmetlerin yönetim ve düzenlenmesi şeklinde bazı kamu hizmetlerine katmak durumunda kalmıştır. Meselâ, sendikalar, Sosyal Sigortaların İdaresinde, İktisadi Devlet Teşekküllerinin yönetiminde, plân hazırlıklarında, ekonomik ve sosyal kurullarda önemli rol oynamaktadır.

Sendikaların temel amacı üyelerinin müşterek iktisadi, sosyal ve kültürel menfaatlerini korumak ve geliştirmek olduğuna göre, bu amacı gerçekleştirecek yollar çeşitli şekiller arzetmektedir. Bu yolların başında toplu iş sözleşmesi gelir. Nitekim Anayasa m.47 işçilere, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadı ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek için toplu iş sözleşmesi yapma hakkını tanımış bulunmaktadır. Şu halde, meselâ bir işçi sendikası için, mesleki amacı gerçekleştirecek en önemli yol, toplu iş sözleşmesi yapma hakkıdır. Bu sebeple, karşı tarafla toplu iş sözleşmesi yapmak, hukuk düzenimize göre sendikaların bir unsuru halini almaktadır. Tüzüğünde toplu sözleşme yapma hakkından vaz geçen bir işçi kuruluşunun, işçi sendikası niteliğini kazanması mümkün degildir. Her işçi sendikasının faaliyetleri arasında, toplu iş sözleşmesi yapma hususununda bulunması gerekir (Bak. S. K. m. 14/1-6).

Mesleki amacın gerçekleştirilmesinde izlenecek ikinci yol, yapılacak kanunlarla işçi menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesini öngören mevzuat yoludur. Bu yolla sendikalar, siyasi partiler ve hükümet üzerinde bir baskı grubu olarak etki yapmak isterler. Bu amaçla sendikalar teklif ve temennide bulunabilirler, makaleler yazıp konferanslar verebilirler, leyhte ve aleyhte toplantılar, gösteri yürüyüşleri ve mitingler tertip edebilirler.

Sendikaların, karşı tarafla yapmak istedikleri toplu iş sözleşmelerinde ileri sürdükleri şartların kabulü için gerektiği takdirde iş mücadelesi vasıtalarına, özellikle greve başvurmaları icap edebilir. Nitekim Anayasa m. 47 işçilere grev hakkını açık olarak tanımıştır. İş mücadelesi hakkı, toplu iş sözleşmesinin tabii bir sonucu ve hatta müeyyidesidir. Böyle bir hak kendisine tanınmamış olan sendikanın tekliflerini, karşı tarafın reddetmek suretiyle başarısızlığa uğratması her zaman mümkündür. Bu durum bilhassa mecburi tahkim usulünün uygulanmadığı ülkeler için daha çok varittir. Bu sebeple, sendika kavramı, taraflar arasındaki dengenin sağlanabilmesi için, üyelerinin menfaatini korumak amacıyla gerektiğinde iş mücadelesine baş vurmayı zorunlu kılmaktadır. Grev hakkından, iradi olarak vaz geçen bir işçi kuruluşunun sendika olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Ancak grev yasağı veya imkânsızlığı, işçi kuruluşunun kendi iradesinden degil, fakat kanundan doğmakta ise, bu kuruluşun sendika olarak kabulü gerekir.

6. Saflık ve bağımsızlık unsuru :

a. Sendikalar saf kuruluşlardır :

Sendikalar meslek kuruluşlarıdır. İşçi sendikası yalnız işçiyi, işveren sendikası ise yalnız işvereni üye olarak kabul edebilir. Buna sendikaların saflığı prensibi adı verilir. Bazı yabancı hukuk sistemlerinin aksine olarak, hukuk sistemimizde karma sendika kurmak mümkün değildir. Karma sendikalarda hem işçi, hem de işveren menfaatleri birbirinden farklı olmasına rağmen, aynı sendika içinde üye olarak bulunurlar. Sendikanın yönetim ve işleyişinde işçi ve işverenler birlikte hareket ederek karar verirler.

Karma sendikaların leyh ve aleyhinde çeşitli fikirler savunulmaktadır. Lehteki fikirlere göre, karma sendikalar, sosyal sınıflar (işçi ve işveren) arasında samimi bir yaklaşma ve kaynaşma meydana getirir, işçi ve işverenlerin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlar, taraflar arasındaki ihtilâflar, çekişmeler yatışır. Sendikalizm, zıt menfaatler arasında bir denge kurmak, nazari olarak eşit, fakat uygulamada eşit olmayan tarafları gerçek anlamda eşit duruma getirmek amacıyla ortaya çıktığına göre, üretim araçlarının özel mülkiyetinin tanındığı rejimlerde işçi - işveren arasındaki çatışma ve muhalefet ancak karma sendikaların kurulmasıyla ortadan kaldırılabilir.

Bizim de katıldığımız, diğer bir görüşe göre, karma sendikalar, sendikalizmin amaç ve mahiyetine aykırıdır. Çünkü, işçi ve işverenlerin menfaatleri birbirinden esaslı surette farklı, hattâ birbirine zıttır. Gerçi günümüzde sendikaların fonksiyon ve rolleri büyük ölçüde değişmiştir; fakat yine de sendikalar, esas itibariyle üyelerinin menfaatlerini savunmak, korumak ve geliştirmek zorundadırlar. Bu itibarla, işverenle yapmak istediği bir toplu iş sözleşmesinde, ücret zammı talebi, işverenin menfaatine aykırı olan bir işçi sendikası, gerekirse talebini kabul ettirebilmek için iş mücadelesine, özellikle greve başvuracaktır. Bunun için de işçi sendikasının, grev kararı vereceği organda işverenin bulunmaması gerekir. Aksi halde işveren, grev; aleyhine olacağı için, bunu engelleyebilir.

Karma sendikalar, sendikalizmin doğuş sebeplerine ve tarihi gelişime de aykırıdır. Gerçekten sendikalar daha ilk kuruluşlarından itibaren bünyelerinde sadece işçi ve işverenleri toplamışlardır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, pozitif hukuk sistemimiz yönünden karma sendika kurmak mümkün değildir. Gerçekten hukuk sistemimiz, sendika düalizmini, yani işçi ve işverenlerin ayrı sendikalar kurma esasını kabul etmiştir. Bu husus, Anayasa m. 46 ile S. K. m. 1/1 den açık olarak anlaşılmaktadır. Keza, S. K. m. 17/1, «2. nci maddenin 1. nci bendinde sayılan kimselerle işçi teşekkülleri, bu kanun veya sair kanunlar gereğince kurulu işveren teşekküllerine; ve işverenlerle yukarıda bahse konu işveren teşekkülleri de, işçi teşekküllerine üye olamazlar». Demek suretiyle işçilerin işveren sendikalarına, işverenlerin ise işçi sendikalarına üye olamayacağını kesin olarak hükme bağlamıştır. Bu sebeple Alman hukukunda olduğu gibi, bizde de, karma sendikaların, sendika niteliğini kazanması mümkün değildir.

b. Sendikalar Bağımsız Kuruluşlardır :

Sendikaların en önemli unsurlarından birisi de, bağımsızlık unsurudur. Sendikaların bağımsızlığı, söz konusu sendika işçi sendikası ise, işveren; işveren sendikası ise işçi tarafından gelebilecek her türlü tesir, nüfuz ve müdahaleden

uzak kalması demektir.

Yukarıda yapılmış olan tarifte, sendikaların birer amaç kuruluşları oldukları belirtilmişti. Bu amaç, sendika üyelerinin iktisadî, sosyal ve kültürel menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesidir.

Sendikaların, üyelerinin müşterek menfaatlerini koruyup geliştirebilmeleri, toplu iş sözleşmeleri yapmalarına ve gerektiğinde iş mücadelesi tedbirleri alabilmelerine, grev yapabilmelerine bağlıdır. Bu ise sendikaların kararlarını, karşı taraftan bağımsız bir şekilde alabilmesiyle mümkündür. Sosyal taraflardan birisinin, meselâ işçi sendikasının, işveren veya işverenler sendikasının nüfuz ve tesiri altında kalması, sendikaların bağımsızlığı prensibini ortadan kaldırır, zira işverenin nüfuz ve etkisi altında bulunan bir işçi sendikasının, üyesi bulunan işçiler lehine toplu iş sözleşmesi yapabileceği, gerektiğinde greve baş vuracağı düşünülemez.

Bilim ve uygulamada, bağımsızlık prensibi daha ziyade işçi sendikaları yönünden önem taşımaktadır. Gerçekten, bir işveren veya işveren sendikasının işçi sendikasının nüfuz ve etkisi altında kalıp ona bağlı olabileceği, uygulamada ender görüldüğünden, bağımsızlık prensibi denildiği zaman, bununla daha çok işçi sendikalarının kasdedildiği anlaşılmalıdır.

İşçi sendikaların, üretim araçlarına sahip işveren karşısında, varlığını korumak ve devam ettirebilmek için, emeğinden başka bir şeyi olmayan işçi üyelerinin menfaatlerini savunup, emek - sermaye arasındaki barış ve dengeyi kurabilmesi, bağımsız olmasını gerektirir. Bu sebepledir ki, doktrinde haklı olarak, işveren karşısında bağımsız olamayan işçi sendikalarının, sendika niteliğini kazanamıyacağı ileri sürülmektedir.

Bir sendikanın, özellikle işçi sendikasının bağımsız olabilmesi, kuruluş, yönetim ve işleyiş safhalarında, işverenin nüfuz ve müdahalesinin mevcut olmamasına bağlıdır. İşverenin açık veya gizli arzusu, ya da baskısıyla kurulan bir işçi sendikası, bağımsızlık niteliğini kaybeder. İşverenin arzu veya baskısıyla kurulan sendikalara «sarı sendika» adı verilir. Bu tip sendikalar, üyelerinin menfaatine, işverenin menfaatini üstün tuttuklarından, bağımsız olamazlar. Bir sendikanın kuruluş safhasında bağımsız olabilmesi için, onun yalnız kurucularının hür irade ve kararına dayanması gerekir. Sendika kurucularının hür ve spontane iradesi, bağımsız kuruluş olayının en önemli şartını teşkil eder. Bağımsız kuruluş safhasında, sendika tüzüğünün hazırlanması da yer alır. Tüzük, kurucuların bağımsız kuruluş iradesini dış aleme yansıtan yazılı bir hukuki muamele olduğundan, bunun işverenin basım veya yayım araçlarında hazırlanması, bağımsızlık prensibini bozar.

İşçi sendikasının yönetimine, özellikle yönetim veya yürütme organına işçilerin sahip olması gerekir. İşveren veya vekilinin işçi sendikasının yönetimine katılması, sendikanın karar organının vereceği kararları etkileyip ve hattâ bazan önleyeceğinden, bağımsızlık prensibini ortadan kaldırır. Grev kararı almak durumunda olan bir işçi sendikasının yönetim veya yürütüm kurulunda bulunan işverenin, kendi aleyhine olacak bu tedbire müsbet oy vermesi düşünülemez.

Sendikaların işleyiş, yani faaliyetleri de karşı tarafın nüfuz ve etkisinden uzak, kısaca bağımsız olmalıdır. Sendikanın faaliyetlerine ilişkin kararlar, yöneticilerinin her türlü etki ve baskı dışında teşekkül eden hür iradelerine dayanmalıdır.

Sendikaların bağımsızlığını tehlikeye düşürebilecek en önemli olay, karşı tarafın yapacağı mali yardımlardır. Özellikle tüzükte açıkça yer alan veya dolaylı ve gizli yollarla yapılan mali yardımlar, sendikanın bagımsızlığını ortadan kaldırıp, onu işçi sendikası ise, işverenin uydusu haline getirir. Uygulamada bu tip «sözde» veya «sarı sendikalara» rastlanmaktadır. Yapılan mali yardımın şekli önemli değildir. Bu, para şeklinde olabileceği gibi, arsa, bina, kırtasiye veya taşıt şeklinde de olabilir. Keza, bu şekildeki mali yardımlar sendikanın kuruluş safhasında yapılabileceği gibi, işleyiş safhasında da yapılabilir. Sendikaların en büyük mali kaynakları üyelerinden topladıkları aidatlar olduğundan, üyesi az olduğu için aidatı da sınırlı bulunan bir işçi sendikası, gerçekte mali gücüne oranla çok aşırı masraf ve faaliyette bulunuyorsa, bağımsız bir sendika olup olmadığına karar verilirken titiz davranmak gerekir.

Sendikaların bağımsızlığı yönünden üzerinde durulması gereken diğer bir problem, işverenin, toplu iş sözleşmesine konulan şart uyarınca, sendika adına, üyelerinin aidatını kesmesidir. Yabancı doktrinde tartışmalı olan bu konu, hukukumuz yönünden pek önem taşımamaktadır. Zira 274 sayılı sendikalar Kanununun 23. maddesine göre, işveren, işyerinde çalışan işçilerin belirli bir oranına sahip bulunan sendikaya, üye aidatı ile dayanışma aidatını kesmek zorundadır. Buna karşılık, sendikalar, uygulamada grev fonu veya aidatı adı altında üyelerinden belirli bir para topladıklarından ve bu paranın işverence kesileceği adı geçen kanunda öngörülmüş olmadığından, grev aidatının kesilmesinin toplu iş sözleşmesinde kararlaştırılması halinde, bu durumun, sendika bağımsızlığını zedeleyip zedelemiyeceği düşünülebilir. Bizce, kuruluş, işleyiş ve yönetimi yönünden hür olabilen bir sendikanın, bu şartı, esasen işverenle yaptığı belirli tartışmalar sonunda kabul ettirmiş olacağından, sendikanın bağımsızlık ilkesini zedeleyeceği kabul olunamaz. Kaldı ki, grev aidatının işverence kesilmesi, bu aidatlar çoğu kez, işçinin bir günlük ücreti tutarında olduğundan, doğru ve tam olarak toplanması, sendikanın yapacağı masraflardan tasarruf edilmesi ve nihayet aidatın vaktinde ve kesin olarak tahsili bakımlarından da sayısız faydalar sağlamaktadır.

Sendikaların bağımsızlığı prensibi üzerinde Milletlerarası sözleşmeler ve milli mevzuatta önemle durulmaktadır. Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının 98 nolu Sözleşmesinin 2. maddesinde, işçi ve işveren kuruluşlarının, kuruluş, işleyiş ve yönetimleri yönünden, karşı taraftan gerek kuruluş ve gerekse mümessil ve üyeleri tarafından gelebilecek müdahalelere karşı gereği gibi korunması öngörülmektedir. Adı geçen maddeye göre, müdahaleden maksat, bir işveren veya işverenler kuruluşunun bağımlı işçi kuruluşları kurmaya veya işçi kuruluşlarını işveren veya işveren kuruluşunun nüfuzu altına sokmak için, para veya diğer suretlerle desteklemeye matuf fiillerdir. Milli mevzuatımız yönünden 274 sayılı Sendikalar Kanunu da, «işçi ve işveren münasebetleri» başlığını taşıyan 17. maddesinde, işçi ve işverenlerin doğrudan doğruya veya dolaylı yollarla birbirlerinin kuruluş, yönetim ve işleyişlerine nüfuz etmek amacıyla müdahalede bulunamayacaklarını öngörmüştür. Keza aynı maddeye göre,

bir işçi kuruluşunu, bir işveren veya işveren kuruluşunun kontrolüne tâbi kılmak veya bunların nüfuzu altında kurulmasını tahrik etmek yasaklanmıştır. Diğer taraftan, adı geçen madde, işçi sendikalarının, işveren kuruluşlarınca mali yönden desteklenmesini de men etmiştir.

Sendikalar bağımsızlık ilkesini bozmaya yönelen davranışların cezai müeyyidesi, Sendikalar Kanununun 31. maddesine göre, ağır para cezasıyla hapis cezasından ibarettir. Hukuki müeyyide yönünden ise Kanunlarımızda bir hüküm yoktur. Bizce, hür ve milli sendikacılığın gelişiminde, büyük bir önem taşıdığına inandığımız bağımsızlık ilkesini ihlâl eden sarı sendikalara, bu durumları mahkeme önünde isbat edilebildiği takdirde, sendika niteliğinin tanınmaması, en iyi çözüm yolu olacaktır.

---

1) *Bak. Hueck — Nipperdey, Lehrbuch des Arbeitsrechtes, 2. Band, 2. Halbband, 7. Auflage, Berlin-Frankfurt, 1967, 6, s. 81-82; E. Rudolf, HUBER, Wirtschaftsverwaltungsrecht, 2. Band, Tübingen 1954, 91, s. 368; NİKİSCH, Arbeitsrecht, 2. Band, 2. Auflage, Tübingen 1959, 57, s. 2.*

2) *Medeni kanunumuzda da kişiler, gerçek kişi (hakiki şahıs) ve tüzel kişi (hükmi şahıs) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Medeni Kanunun 1. Babı, hakiki şahıslar, 2. Babı ise hükmi şahıslar başlığını taşımaktadır.*

3) *Bak. Feyzioğlu — Doğanay, Medeni Hukuk Dersleri, cilt 1, İstanbul, 1966, s. 109.*

4) *M. K. m. 46 ya göre, «Hükmi şahıslar, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış icabı olarak ancak insana has olanlardan maada bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilirler.»*

5) *M. K. m. 52/1'e göre, kamu hukuku müesseseleri kamu hukuku kanunlarına tâbidir.*

6) *Yabancı hukuk çevrelerinde de sendikaların özel hukuk tüzel kişiliği tanınmaktadır, Bak. Verdier, Syndicats, Paris, 1966, s. 183.*

7) *Asayiş ve güvenlik düşüncesiyle, mülki makamların her dernek gibi sendikaları da denetleme yetkisi vardır. Sendikalar, özel amaçlı bir dernek olduğundan ve S. K. m. 32 uyarınca Medeni Kanun ve Cemiyetler Kanunu hükümlerinin Sendikalar Kanununa aykırı düşmeyen hükümlerinin uygulanması mümkün bulunduğundan, adı geçen kanunlardaki zabıta hükümlerinin her dernek gibi sendikalara da tatbiki gerekir (Bu konuda bak: Hueck - Nipperdey, age. 6, s. 84).*

8) *Sendikalar Kanununun Meclis Müzakereleri sırasında Geçici Komisyon Sözcüsünün ve Çalışma Bakanının sözleri için bak: Sendikalar ve Grev Lokavt hakları (Türk - İş Yayınlarından) Ankara 1964, s. 812 ve 817 vd.*

9) *Bak. Durand — Vitu, Traité de Droit du Travail, Cilt III, Paris 1956, s. 43, Keza S. K. m. 12/5 deki «Genel Kurul tarafından seçilen yönetim kurulu ve haysiyet divanı üyelerinin...» ibarelerinden de yöneticilerin üyelerce seçileceği açıkça belirtilmektedir.*

10) *Bak. Durand — Vitu, age. s. 43.*

11) *Verdier, age. s. 183; Durand — Vitu, age. s. 43.*

12) *Bak. Verdier, age. s. 135 ve 183 vd.*

Türkiye Gazeteciler Sendikası Dünya gazetesinde 8,5 saat devam eden bir grev yaptı. İşveren daha sonra sözleşmeyi imzaladı. Resimde, Dünya gazetesindeki grev görülüyor.

Beykoz fabrikasında çalışan işçiler Deri - İş Sendikasına katıldılar. Resimde birleşme toplantısına katılanlar görülüyor.

Tümtis Sendikası Birinci Bölge Temsilciliğinde bir seminer düzenledi. Resimde seminere katılan üyeler görülüyor.